

Oud Utrecht 3

hart voor historie en cultureel erfgoed in de provincie Utrecht

Nieuws over oudste Utrechtse kranten

Tuinwijk voor spoorwegpersoneel

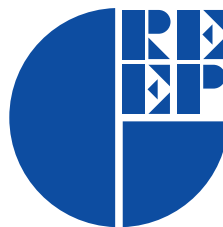
De arme luitenant en het deftige meisje

voor utrechtboeken
stad en provincie

selexyz broese

hoofdvestiging: stadhuisbrug 5
3511 kp utrecht t 030 2335200
e info.broese@selexyz.nl
www.selexyz.nl

GREEP Schilders bv

- Restauratiewerken
- Onderhoud

Lange Nieuwstraat 66
3512 PL Utrecht
Tel. 030-241 31 15
Mob. 06-24133494
Fax 030-666 14 41

WALTMANN. HISTORISCH GEZIEN EEN VAN DE EERSTEN.

Maar vooral ook degelijk, betrouwbaar, vakkundig, uiterst actief en meer dan 115 jaar volledig ingespeeld op onroerend goed in Utrecht en regio.

Eeuwig, en altijd actief in vastgoed

Maliesingel 18
Postbus 349
3500 AH Utrecht
Tel. 030 - 231 30 35
Fax 030 - 231 23 74
www.waltmann.nl
info@waltmann.nl

**Bouw Belegging
Restauratie Recreatie
Bemiddeling**

LAAN VAN VOLLENHOVE 2925 3706 AK ZEIST
POSTBUS 143 3700 AC ZEIST
TELEFOON 030 - 695 66 44

alting & partners
uitvaartonderneming

traditioneel en eigenzinnig

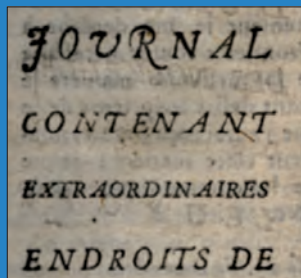
hiske alting
petra branderhorst
06 45 363 220

kijk op: www.altinguitvaart.nl

Inhoud

60

Nieuws uit de 17e eeuw

Deze maand 350 jaar geleden verscheen de eerste Utrechtse krant: de *Mercuriale Ordinaire Advysen*. Tot eind 18e eeuw zouden vele nieuwe titels verschijnen en verdwijnen. Recente ontdekking van honderden unieke nummers nopen tot een actualisering van de Utrechtse persgeschiedenis.

66

Schandaal rond verboden relaties

Hoewel Johan Hoevenaer slechts een arme luitenant was, veroverde hij de harten van meisjes uit de betere standen. Familieruzies, processen, verbanning, een duel, verbroken huwelijksbeloftes, onterving en een 'happy end' waren de gevolgen.

70

'Een buitengewoon-aangename blik'

De Utrechtse Tuinwijk, in 1921 aangelegd ten behoeve van de huisvesting van vooral spoorwegpersoneel, is een fraai voorbeeld van een 'tuinstad', een wijk die de voorzieningen van de stad verenigd met de natuur van het platteland.

60

René Vos

Recent nieuws over vroege Utrechtse couranten

66

Nettie Stoppelenburg

De kwestie Hoevenaer: rumoer rond verboden relaties (1670)

Verhitte gemoederen - 3

69

Anne Houk de Jong

Paleis vol verleden en verleiden

Nieuwe locatie Het Utrechts Archief

70

Marijke van den Heuvel

Het goede van stad en platteland verenigd

De Utrechtse Tuinwijk

76

Signalement

78

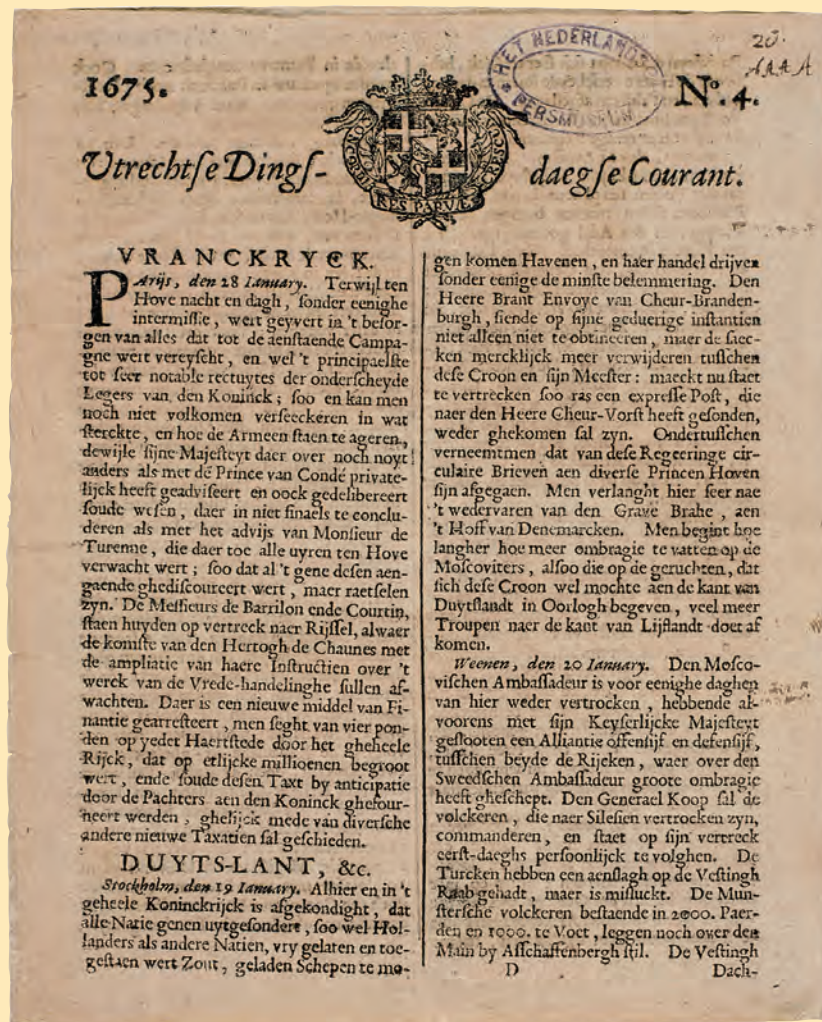
Jaarverslag Vereniging Oud-Utrecht 2007

81

Agenda en berichten

Het oudste bekende nummer van Broer Appelaers Utrechtse Dingsdaegse Courant van 6 augustus 1675

□ COLLECTIE PERSMUSEUM, AMSTERDAM

Recent nieuws

Vanaf 1658 zijn er in Utrecht couranten uitgegeven. Recente (her)ontdekkingen van honderden unieke nummers uit de 17e en 18e eeuw vragen om actualisering van eerdere publicaties uit de jaren tussen 1846 en 1940.¹

De vroegste Nederlandse 'couranten' dateren uit de eerste helft van de 17e eeuw. In Amsterdam verscheen vanaf zeker 1618 de *Courante uyt Italien, Duytslandt &c.* en vanaf 1619 een naamloze courant, in 1629 getiteld *Tydinghe uyt verscheyde quartieren*, beide met Engelse en Franse versies. Arnhem en Delft waren er ook vroeg bij: 1621 respectievelijk 1623 (met klonen van Amsterdamse couranten). Den Haag kende vanaf 1652 het *Weeckelycke Nieuws uyt Vrankrijk, Engelandt ende andre Plaetsen* en Haarlem vanaf 1656 de *Weeckelycke Courante van Europa*, vanaf 1662 *Opregte Haerlemse Courant* geheten.

Geen binnenlands nieuws

De term 'courant' behoeft enige toelichting. In de pershistorische literatuur verstaat men daaronder een *in vaste regelmaat* verschijnend gedrukt nieuwsblad met *actueel* nieuws uit *alle windstreken*, verkrijgbaar voor een *algemeen lezerspubliek*. Vlug-

schriften, 'brieven' en de meeste 'mercuren' boden ook nieuws, maar zijn geen couranten, want ze verschenen incidenteel en beperkten zich tot één onderwerp of land.²

In de regel was de uitgave van couranten onderworpen aan instemming van de lokale overheid. Dat was overigens op initiatief van de uitgevers die daarmee bescherming tegen lokale concurrentie verwierven in ruil voor een jaarlijkse recognitie en de verplichting mededelingen van het stads-

bestuur gratis te publiceren. Conditie was vaak ook dat geen binnenlands politiek nieuws mocht worden gepubliceerd. Daarom boden de couranten vooral buitenlands nieuws, maar wel uitvoerige rapportages over bijvoorbeeld onze zeeoorlogen en de triomfen van Tromp en De Ruyter. Al met al was de vroege Nederlandse pers redelijk onafhankelijk, zeker in vergelijking met Frankrijk, Engeland en de Zuidelijke Nederlanden.

De oplage van die 17e-eeuwse couranten bedroeg hooguit enkele honderden exemplaren die werden afgezet

die van drukkers en boekverkopers al vroeg in de 17e eeuw, leverden enige inkomsten op.

Utrechtse pioniers

In Utrecht, dat toen circa 25.000 inwoners telde, dateert de aanzet tot een courant van 1658, op naam van Jan van Swol. Deze was daar al in 1649 drukker, 'op de Ganse-merckt', daarna enige tijd werkzaam in Amsterdam, maar in 1656 weer terug in Utrecht, 'achter het Vleeshuys' en 'tegen over het Paus-Huys'. Van Swols nieuwstijdingen waren voorzien van een jaartal, num-

couranten, verbanning voor tien jaar uit het gewest Holland en betaling van de proceskosten.

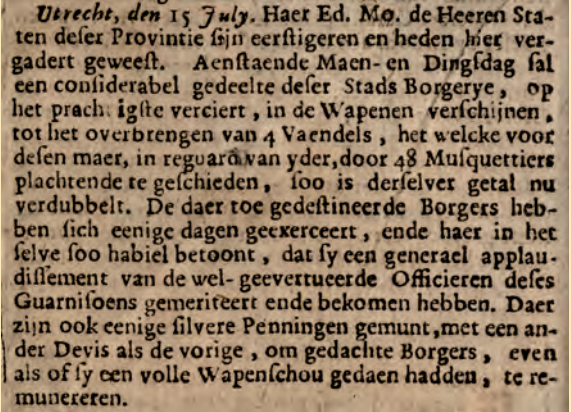
Kort daarna dook Van der Macht op in Utrecht waar hij gedurende tien jaar opereerde vanuit het pand van Van Swol, 'recht over het Paus-Huys', onder de schuilnamen Anthony Bedetti en Anthony Benedicti. Net als in Den Haag had hij meerdere ijzers in het vuur. Van medio 1658 tot 1661 zette hij de door Van Swol gestarte reeks vlugschriften voort. Tegelijkertijd gaf hij tweemaal per week de *Mercuriale Ordinare Advysen. Behelsende*

over vroege Utrechtse couranten

via boekwinkels en postmeesters. Wel staat vast dat ze in heel Europa gelezen werden, getuige het feit dat het overgrote deel van de bewaarde exemplaren niet in Nederland is te vinden zijn, maar in onder andere Stockholm, Londen, Parijs en diverse Duitse steden.³ Nieuws werd vergaard via correspondenten, de wandelingen, andere couranten (waaruit royaal werd gekopieerd; het auteursrecht werd pas rond 1900 geregeld) en – vooral door Haagse courantiërs – ook via omkoping van diplomaten en klerken die toegang tot geheime staatszaken hadden. Berichten waren steeds voorzien van plaats en datering en per regio gerangschikt. Nieuws uit eigen land was recent, maar uit het buitenland was het soms wel een maand onderweg. Advertenties, met

mer en doorlopende paginering en dat duidt op een reeks, maar een courant was het niet. Er zijn maar vier afleveringen bekend uit 1658, waarvan twee op naam van zijn weduwe.

In juni van dat jaar, pal na het overlijden van Van Swol, werd het stokje overgenomen door Gerard Lodewijk van der Macht. In 1623 in Gent geboren, vestigde hij zich in Den Haag, waar hij zeker vanaf 1655 journalistieke activiteiten ontplooië. Van der Macht had weinig scrupules, verschaftte zich slinks toegang tot 'geheime Saecken van Staet' en publiceerde soms ook zelfbedacht nieuws. Een tijdje probeerde hij de dans te ontspringen met schuilnamen, maar in april 1658 werd hij door het Hof van Holland drievoudig veroordeeld: *inhabil* (onbevoegd) tot het uitgeven van

Utrecht, den 15 July. Haer Ed. Mo. de Heeren Staten deser Provincie sijn eerstigeren en heden hier vergadert geweest. Aenstaende Maen- en Dingsdag sal een considerabel gedeelte deser Stads Borgerye, op het prach. igitte verciert, in de Wapenen verschijnen, tot het overbrengen van 4 Vaendels, het welke voor desen maer, in reguarā van yder, door 48 Mulquettiers plachtende te geschieden, soo is derselver getal nu verdubbelt. De daer toe gedefinierte Borgers hebben sich eenige dagen geexerceert, ende haer in het selve soo habiel betoont, dat sy een generael applaudissement van de wel-geevertuerde Officiere deses Guarnisoens gemeriteert ende bekomen hebben. Daer zijn ook eenige silvere Penningen gemunt, met een ander Devis als de vorige, om gedachte Borgers, even als of sy een volle Wapenschou gedaen hadden, te remunereren.

Utrechtse Vrydaegse Courant nr. 57, 16 juli 1668

□ HUA, BIBLIOTHEEK

Historische Geschiedenissen, jongst van tijd tot tijd in Europa voorvallende uit. Het oudste bekende exemplaar (Stockholm) is nr XII van 5 augustus 1658 Nieuwe Stijl.⁴ Dat duidt er op dat nummer 1 verscheen rond 15 juni 1658. Hoewel Van der Machts *Mercurius* uiterlijk afweek van de Nederlandse couranten uit die tijd - acht pagina's kwarto in plaats van twee klein-folio - was het onmiskenbaar een courant met nieuws uit alle windstreken. Daarmee kunnen we de oudste Utrechtse courant dateren op medio juni 1658. Vanaf 1659 luidde de titel *Maenda[el]gsche/ Donderda[el]gsche Mercurius* en dat bleef zo tot september 1667. Daarnaast gaf Van der Macht ook de *Ordina[i]re Donderdaegsche Europische Courant* uit (zie afbeelding). Daarvan zijn slechts vijftien (van de minstens 350) nummers bekend, waarvan dertien in Londen. Het oudste is van 1 april 1660, het laatste van 27 januari 1667. Daaruit blijkt dat die courant zeker drie jaar langer is verschenen dan Sautijn Kluit kon melden. Kluit was gehandicapt door het

Utrecht, den 5 Febr. 1682. Het Water in de Leek is ten'tvallen.

Utrechtse Vrydaegse Courant nr. 11, 6 februari 1682

□ HUA, BIBLIOTHEEK

feit dat er zeer weinig exemplaren van vroege Nederlandse couranten bekend waren. Van Benedicti's *Mercurius* kende hij slechts 17 afleveringen (van de ongeveer 1.000). In 1940 meldde A.E. Evers er nog eens twintig, thans geeft de *Short Title Catalogue Netherlands* er 62 en zijn er de afgelopen

H. Ph. de Limiers' Journal d'Utrecht van 1 januari 1712

□ COLLECTIE PERSMUSEUM, AMSTERDAM

jaren nog eens honderd getraceerd in onder meer Londen, Stockholm, Wölfenbüttel en Gdansk.⁵ Dat brengt de score nu op ruim 160 (16 procent van het berekende aantal van 1.000).

1675-1708: Broer Appelaer en kinderen

Na Van der Machts vertrek uit Utrecht, waarschijnlijk in de tweede helft van 1667 nadat zijn tienjarige verbanning uit Holland afliep, is het enkele jaren stil op het Utrechtse perstoneel. Dat gat in de markt werd kennelijk bespeurd door de Amsterdamse drukker Broer Appelaer, die zich in 1674 in Utrecht vestigde. Appelaer was een telg uit een befaamde Amsterdamse courantiersfamilie. Zijn grootvader was Broer Jansz., tientallen jaren uitgever van de *Tydinghe uyt verscheyde*

quartieren. Zoon Joost Broersz. gaf onder meer de *Ordinaris Dingsdaegsche Courant* uit.

Kleinzoon Broer Appelaer (1636-1690) zette de traditie voort in Utrecht. Op zijn verzoekschriften aan de Vroedschap Utrecht en de Staten van Utrecht kreeg hij de facto een dubbele autorisatie. Op 2 november 1674 van de vroedschap 'Octroy tottet drucken vande Nouvelles off Couranten alhier' en op 19 december van de Staten 'voor syn leven lang gedurende ende tot onsen kennelycken toese-gens toe alleen ende met seclusie van allen anderen'. In het impressum van zijn courant voert hij zich op als 'Geotroyeerde Courantier van de Ed: Mog: Heeren Staten 'sLandts van Utrecht'. Net als Benedicti's *Mercurius* had

Appelaers courant een afwijkend formaat. Het oudste exemplaar van de *Utrechtse [Dingsdaegse/Vrijdaegse] Courant* (Persmuseum Amsterdam) is nr. 4 van dinsdag 5 februari 1675 (zie afbeelding op p. 60).⁶ Terugrekenend is het eerste nummer verschenen op vrijdag 26 januari 1675 (Nieuwe Stijl). Het laatst bekende exemplaar (eveneens Persmuseum) is van 20 augustus 1708. Van die 34 jaargangen met samen circa 3.500 afleveringen heeft Kluit er indertijd circa 160 weten te traceren. Daaronder 140 uit 1677-1678, verstopt in de leggers van de *Opregte Haerlemse Courant* bij drukkerij Enschedé in Haarlem, thans in het Museum Enschedé aldaar. Die vondst heeft Kluit indertijd vermeld, maar anno 2008 weet hooguit een enkeling dat. En die 140 unieke exemplaren zijn in geen enkele openbare catalogus vermeld. Men zal ze dan ook niet snel in Haarlem zoeken.

Na het overlijden van Appelaer in juni 1690 ging het octrooi over op zijn kinderen die in het colofon zijn naam en functie handhaafden. Of Appelaers courant ook nog na 1708 is verschenen, kan bij ontstentenis van bewaarde exemplaren niet worden aangetoond.

1710-1713 *Journal d'Utrecht* en 1721-1787 *Gazette d'Utrecht*

De eerste vijftig jaar was de uitgave van couranten in Utrecht in handen van Nederlanders. Van 1710 tot 1743 was zij echter exclusief het domein van Franse Hugenoten en/of hun ingeburgerde nazaten. De eerste was Nicolas Chevalier die in januari 1710 toestemming kreeg voor de uitgave van een Franse courant en een jaar

Ordinaire Donderdaeghsche Europische Courant. No. 16. 1664.

Madrid den 23 Meert. 1664.

TEgenwoordig is men meer als ordinair doende, om 't Leger, dat machigh, ende sterck sal zyn, tegens Portugal te velde te brengen. Men spreekt van 14000. man te voet, en 8000 peerden.

Raab 28 dito. Binnen Muehusel graffert de siechte sobanigh, dat de Turcken als vliegen haestigh sterben / 't Garnisoen daer dooz gedeclineert woedende, konnen dooz de bupentwachten vande Oussaren en Wepducken ghen solacs of secours in krijgen, gelijk dan de Oussaren van Comorra eerst vooz weynigh daghen een seer vooznamen Spahp / die nae de Defting Muehusel niende te gaen, een anderen wegh tegen sijn sin en meening binnen Comorra gebacht hebben / desen voozs Spahp te seerz ghenoeghsaem den siechten toestaent / die de Turcken dooz de geuineerde bugge by Effek gheleiden hebben / ende datter qualijck paerden daer binnen sijn die eenighe dienst doen konnen / alsoo die dooz scharsghet van Doeragie heel desolaet sijn / daer by relaterende / dat alle die maer bupien de poorten vande Defting quam / sich van daer na de Turckse plaetsen salveerde / in sine de lucht dient haer niet.

Ungarien 29 dito. Tusschen Griex-weyssenburgh en Essek wort aen een nieuwe Brugge, die in plaets van de afgebrante door den Heer Graef Nicolaes van Serijn geuineert, verwaerdicht, waer aen mer een groote niemiche volcx gearbeyt wort, 't is in passant noerens waerdigh, dat de voorsz verbrante Brugge door veel moeyten en arbeyt, ja selfs tot 6 jaren toe, hebbende by na een half miljoen gels tot opbouwinge geconclumeert, dat dezelve binnen 2. dagen tyds door de oilligie van den Heer Graef van Serijn, en Heer Graef van Hoogenloo, verbrant en geuineert is, doch wierde in die 2. dagen geen tijt daer toe vergees geconclumeert, want niet alleen de gemeene Soldaten, maer selfs alle de Officieren mer allen yver de hand aen 't werck sloegen, om het deseyn waer toe principael 't oogmerk was van sijn Excell: Serijn, om dese voorsz Brugge uyt te voeren, wat loon de bewaerders der zelve Brugge gekregen hebben, sal U. E. in 't volgende hebben te noteren, en wat loon zy na de Turckse maniere verkregen hebben; Nota, dese voorsz Brugge doen de Turcken opbouwen, om datse de voorgaende passagie verloorren, nu te lande tegen Pest haer doos goddloos, jae Duyvels gelpuys tegens de Christenen aen te voeren, ten dien eynde om de voorsz Brugge in effekt te brengen, so wort van Graen, Oven, ende de omliggende plaetsen alderhande noodige behoeften by een gebracht, om dese Bugge in aller haesten te effekt te brengen, om 't leste van toekomende maent soose metten klaer en praet te zyn, doch de hoop is, dat haer voorgenomen deseynen, soo in 't uyndeelen van Landt en lieden der Christen Landen, daerle elck een sijn genomineerde portie toegeleyt hebben, zal in roock verdwynen.

Frankfurt den 11 dito. Van Regensburgh hefften, dat sijn Keyserliche Majest: met de presenten Cheur Fursten / ende Standen sterck besoinneren ten besien des Rijcs. Men meent oock / dat Hertogh Adolph des overleden Koninck in Sweden Heer Broeder / die nu noch binnen Regensburgh is / sich by dese occasie als een Generaels persoon sal laten gebuychen en geaccomodeert werden. Het Spaengien en van den Paus sijn goote wilsen nae Duijtslandt gheremittert tot den Turckischen Oorlogh / de Franse Volcken zyn aen t marcheren na 't Duijtsche Rijck, en sal sijn

Koninck: Maj. om beter disciplijn onder deselve Volcker te houden / aen sijnliche gelt remissen vooz besel: alle maenden brozdonneren / en desghalven goede Commissarissen by deselve stellen. Het is dan oock te weten / dat van 't Rijck twee dedende Volckeren, als naml: l:ch Atlantie / en bywillige / elck in een bysonderen Cozpus / het een van 19000. 't ander van 24000 man / sal ghesonden en onderhouden werden. Zoo dat uyt het Rijck eff: crive over de 60000 mannen by een sal gebacht werden.

Frankfurt dito. Detwisen Cheur-Weeren nu van Regensburgh vertrocken is / so verpacceet sich sijn Cheur Furstliche Doozt: van Dordelbergh om nae Regensburgh te reysen. Que de Nazarnis noch tot Hagenu / 't Franse seculs sal tot Wisach / Straetsburgh en Philipsburgh over den Rhijn trecken / en soo tegen de Donau op Alm en voorder na Idenen.

Londen den 11 dito. Het Parlement besoinneert peverigh met goote concordantie, ende eendach: righent, ende welbeval van de Maj. Den Graef van Wiltol was noch niet te binden / maer doer ondercusschen seer krachtighe instanden by gheschifte / om onder by gelep sijn saecke staende te houden / en te defenderen / maer seerhetlich dese saecke siet verders. Duse Vloot soude vooz Tanager gheazibereet sijn. Men deliberereet over de Ligue ter Zee tegens de Cozsaite Noobers.

Parys 12 dito. Alle dagen verwachtmen sententie, van die het secrete beleyd van dit Hof om gelt verkocht heeft. Dit stuck heeft 't proces van den Heer Fouquet geposposeert, niet dat hem eenighe verhooringe teemoet gevoght wort, want hier heutenmen voor een vasten regel, dat die 't Coninck ofte 't Lant goederen steelt, ofte anmaticht, zonder verschooninghe, strengelijck strafbaer is, gelijk niet een maer verlicheyde exempelen betoon hebben. Binnen 43 1/2 dagen reyt het Hof na buyten, om sich te recreeren. Daer vallen dagelijck noch klachten vande Nederlandtsche Naie, ter zaecke vande exorbitantie onreot 't Vadigelt, soo dat den Nederlandtschen Minister sich vol werex vint, mitgaders verlicheyde andere dingen. Men equipereet hier sterck aen de nieuwe Oost-Indische Compagnie Schepen, 't welck metter tijt van die sijde al mede bresse inde Nederlandtsche Navigatie, schijnt te zullen maken. De Inwoonders van Cajana, hebben oock een oogh in 't zeyle te houden, datse in hare vreesame possessie te getruet blyven. Men spreekt dat hier zeer nootzakelijck dienen geenregistreert, ende gheverificeert de Staten met de Nederlanders, want niets, ofte het sijn, en heeft reflectie op de Commercie, en Navigatie, en sonder de verificatie desselvs inde respectieve Parlementen, soo is de rechte vrucht, en gewenschte ruste, voor de Nederlanders niet wel te volgen. Van Calis is rydinghe, dar aldaer een Amsterdams Oorloghschip, sijnde een Convooyer schip-breucke geleden heeft, was met twee andere op de banken gezeylt, dewelcke noch los geraeckt zyn, d'Officieren en Scheeps-volck was gebergh. De Troopes volourait voor Duijtschlandt zijn marchveerdigh.

Ceulen den 12 dito. Den Paus sent aen Keyserl: Maj. 13000 man / waer van by 4000 onderhouden sal / daer beneben heeft by aen sijn Keyserl: Maj. 2 wissel op 430000 Croonen gecemittert. Den Koninck in Dancrich heeft tot de voozgaende 6000 man / noch 4000 daer by te doen beloost / ende daer by 300000 Croonen. De Rijck: volckeren sullen haest by een geboert werden, wijs

Lodewijk van der Machts Ordinaire Donderdaeghsche Europische Courant van 17 april 1664

□ COLLECTIE MUSEUM ENSCHEDÉ, HAARLEM

Overzicht Utrechtse couranten 1658-1800

Titel	Jaargangen en wekelijkse frequentie	Uitgever	(Berekend) aantal nummers	Aantal bewaarde nummers
<i>Mercuriale Ordinare</i> [ma/vrij] <i>Advysen/</i> [Maend./Donderd] <i>Mercurius</i>	1658-1667; 2x	Van der Macht	ca. 1.000	160 waarvan 62 in Nederland, 2 in Het Utrechts Archief (HUA)
<i>Ordina[i]re Donderdaegsche Europische Courant</i>	1660-1667; 1x	Van der Macht	ca. 350	15 waarvan 13 in Londen
<i>Utrechtse Courant</i> [1]	1675-1708 (1711?); 2x	Appelaer en kinderen	ca.3.500	ca. 170 waarvan 15 in HUA
<i>Journal d'Utrecht</i>	1710-1713; 2x	Chevalier	ca. 300	100 in Persmuseum en ? in Rome
'Utrechtse' <i>courant</i> [2]	1711-1713	Chevalier	150 ??	Geen enkel
<i>Gazette d'Utrecht</i>	1721-1787; 2 x	9 uitgevers (zie tekst)	ca. 7.000	Duizenden; vanaf 1731 ook in HUA
<i>Utrechtse Courant</i> [3]	1721-1723; 2x?	Janiçon	ca. 250?	2 in HUA
<i>Utrechtse Courant</i> [4]	1743-1760; 3x	Muntendam	ca. 1800	4 t/m 8: 52 jaargangen; ook in HUA
<i>Utrechtse Courant</i> [5]	1761-1773; 3x	De Jongh	ca. 1300	
<i>Utrechtsche Courant</i> [6]	1774-1781; 3x	Peuch	ca. 800	
<i>Utrechtsche Courant</i> [7]	1782-1787; 3x	Nieuwenhuis	ca. 600	
<i>Utrechtsche Courant</i> [8]	1787-1795; 3x	Olivier	ca. 900	
<i>(Wekelijksche) Stichtsche Courant</i>	1795-1796; 3x	Weygel	ca. 200	ca. 200, ook in HUA
<i>(Wekelijksche) Voorheen Stichtsche nu Rynlandsche Courant</i>	1796-98; 3x	Olivier	ca. 200	ca. 200, o.a. in HUA
<i>Utrechtsche Courant</i> [9] (directe voorloper van het <i>Utrechts Nieuwsblad</i>)	Vanaf 1797; 3 x	v.d.Schroeff		

Tot Utrecht, is uyt de handt te koop een wel geconditioneerde Apotheekers Winekel, met alle nodige toebehooren ende verscheide rare ende uytsteekende Medicamenten voorsien. Ymandt daer in eengadinge hebbende, adresseere sich aen den Bode van't Apotheekers Gilde, Johannes Gildemeester, woonend by de Geertenbrugge.

Utrechtse Vrydaegse Courant nr. 72, 9 september 1689

□ HUA, BIBLIOTHEEK

later ook 'permissie omme wekelyk eens of tweemaal te mogen drucken en uitgeeven een Nederduijts Courant in plaetse van de kinderen van Broer Appelaer daer van afstaende'. Dat Chevalier een Nederlandse courant heeft uitgegeven, blijkt uit archiefstukken inzake subsidieverzoeken. Er is echter geen enkel num-

mer teruggevonden. Daarentegen wel van zijn *Journal d'Utrecht contenant les nouvelles extraordinaires de divers endroits de l'Europe* (zie afbeelding). Het Persmuseum in Amsterdam heeft er circa honderd uit 1712 en 1713 en de Bibliotheca Nazionale in Rome de incomplete jaargangen 1710-1713. In oktober 1713 kreeg Chevalier een verschijningsverbod van zes weken opgelegd wegens 'seeker Extravagant Articul met quadaerdighe Expressien'. Waarschijnlijk heeft hij toen de uitgave van beide couranten, toch al geen vetpot gezien diverse verzoeken om subsidie, maar helemaal gestaakt. Dan is het zeven jaar geheel stil tot in december 1720 de Rotterdamse couran-

tier François Michiel Janiçon benoemd wordt tot 'ordinaris courantier' met het recht zijn Rotterdamse *gazette* in Utrecht voort te zetten en ook een 'Nederduytse courant' uit te geven. Van zijn *Utrechtse Courant* (1721-1723) zijn slechts twee nummers uit 1721 bewaard (HUA), maar van zijn *Gazette d'Utrecht* (1721-1723) circa 150, in Parijs en Dresden, maar niets in Nederland. In 1723 raakte Janiçon in de problemen en vertrok met stille trom uit Utrecht. Om het relaas beknopt te houden: de *Gazette d'Utrecht* werd, met korte onderbrekingen, van 1724 tot 1787 uitgegeven door achtereenvolgens Henry Philippe de Limiers en zijn zoon Henri François (1724-1758), Etienne-Elie Peuch

en zijn zoon Claude-Isaac (1758-1781), Alexandre Etienne des Essarts (1781-1783), Louis François de Gilbal (1783-1785) en Jacques Detune (1785-1787). Van die 67 jaargangen zijn duizenden exemplaren bewaard gebleven, zowel in Nederland (vele in HUA) als in het buitenland, vooral in Frankrijk, Italië, Polen, Rusland en de VS. Dat toont aan dat de *Gazette d'Utrecht* een brede internationale afzet had. Maar wel bescheidener dan die van de Amsterdamse, Leidse en Haagse *gazettes*, waarvan ook nog eens in diverse landen ongeautoriseerde nadrukken (*contrefaçons*) zijn vervaardigd.

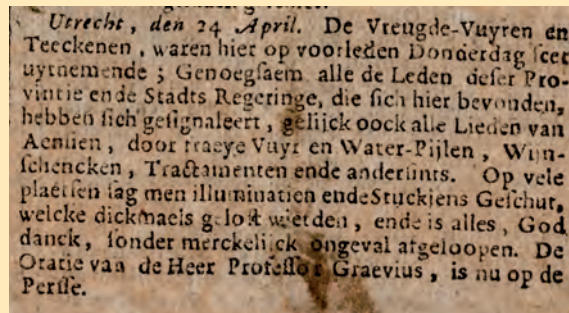
1743: weer een Nederlandse krant

Van 1723 tot 1743 moest Utrecht het doen zonder Nederlandse courant, tot drukker Anzelmus Muntendam eind 1743 octrooi vroeg en kreeg. Het eerste nummer van zijn *Utrechtse Courant* verscheen op 30 december 1743. Na zijn overlijden medio 1760 ging het octrooi over op Jacobus de Jongh, sedert 1743 redacteur van de *Utrechtsche Courant*. De Jongh overleed in september 1773 en per 1 januari 1774 ging het octrooi naar Claude-Isaac Peuch die toen ook de *Gazette d'Utrecht* uitgaf. Medio 1781 raakte Peuch in problemen en vertrok met stille trom uit Utrecht. Per 1 april 1782 werd zijn opvolger Gerrit Nieuwenhuis tot in december 1787 de uitgave overging op Johannes Olivier en in mei 1795 op diens vrouw Margaretha Weygel. Zij veranderde de naam in *Stichtsche Courant*, die in 1796 om politieke redenen uitweek naar Alphen aan de Rijn. Per april 1797 verscheen er weer een *Utrechtse Courant*, bij J. van der Schroeff Gz en J. de Leeuw, de directe voorloper van het *Utrechts Nieuwsblad*. Al met al zijn er sinds 1675 negen uitgaven van een *Utrechtsche Courant* geweest, die wel de titel gemeen hebben en op het oog, maar niet de facto een naadloos aansluitende reeks vormen. Datzelfde geldt overigens ook voor de *Gazette d'Utrecht*. Maar dat neemt niet weg dat we op het Utrechtse conto vanaf 1658 een Nederlandse en van 1710 tot 1787 ook een Franse courant kunnen boeken. Daarmee kan zij zich weliswaar niet meten aan koploper Amsterdam, maar zeker wel aan Haarlem, Leiden, Den Haag en Rotterdam.

Witte plekken ingevuld

Het relaas van de Utrechtse couranten 1658-1800 was in grote trekken, maar met veel witte plekken, al in 1878 geschetst door Sautijn Kluit. Door recente vondsten van vele vroege exemplaren, vooral in het buitenland, kan nu een aanmerkelijk preciezer beeld worden gegeven. Die vondsten zijn voorts van belang omdat een substantiële portie Utrechts cultureel erfgoed is teruggevonden en daarmee honderden oorspronkelijke historische bronnen.

De komende jaren zal de ontsluiting van Nederlandse kranten aanmerkelijk worden vergroot als acht miljoen pagina's vanaf 1618 (waaronder zeker ook Utrechtse) beschikbaar komen op de website van de *Database Digitale Dagbladen* van de Koninklijke Bibliotheek.

Utrechtse Maendaegse Courant nr. 33, 25 april 1689

□ HUA, BIBLIOTHEEK

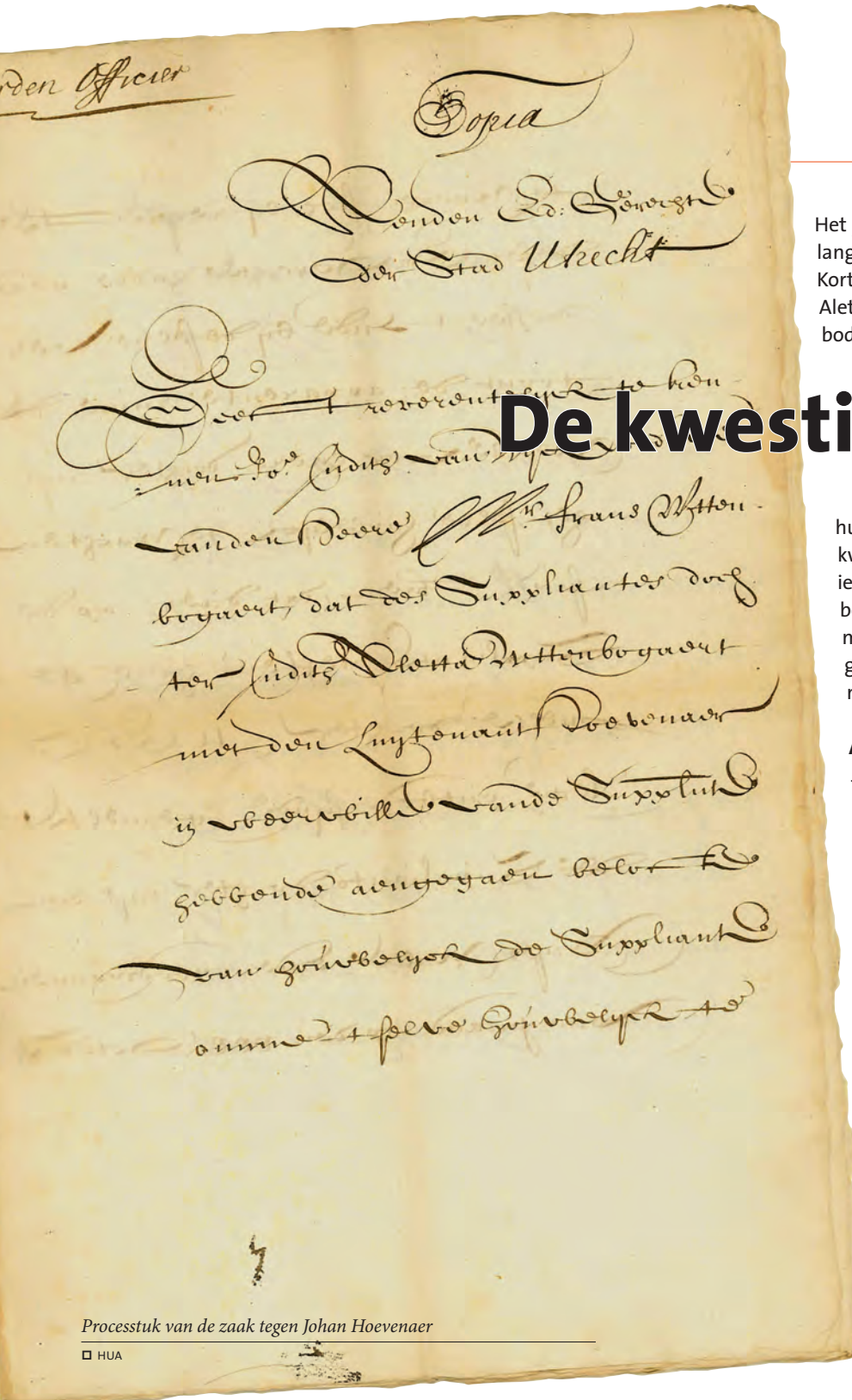
Noten

- 1 Zie het literatuurlijstje hieronder. Het meest gedetailleerd is de publicatie van Sautijn Kluit uit 1878. Veel feitelijke gegevens zijn daaraan ontleend maar worden niet telkens in noten verantwoord.
- 2 Het befaamde Utrechtse Patriottenblad *De Post van den Neder-Rhyn* van Pieter t'Hoen (1780-1787) was een politiek opinieblad, geen courant. Dat geldt ook voor onder meer de *Correspondent* (1784), de *Courant zonder voorbeeld* (1794-95) en *Democraten* (1796-98).
- 3 De grootste collectie (1.300 exemplaren, ontdekt in 1935) unieke Nederlandse couranten uit de jaren 1618-1665 berust in de Koninklijke Bibliotheek te Stockholm. Substantiële collecties zijn er voorts in onder andere Londen, Parijs, Moskou en verscheidene Duitse steden, de meeste getraceerd door Ingrid Maier, hoogleraar Russisch in Uppsala/Zweden, ten behoeve van haar onderzoek naar 17e-eeuwse Russische vertalingen van Nederlandse couranten. Franse onderzoekers hebben de afgelopen jaren wereldwijd tienduizenden exemplaren van Nederlandse Franstalige couranten getraceerd. Enkele van die collecties zijn later aangekocht, maar de meeste zijn afkomstig uit oorspronkelijke overheids- en persoonlijke archieven.
- 4 'Nieuwe Stijl' verwijst naar de Gregoriaanse kalender (1582) die in Utrecht pas in 1700 werd ingevoerd. Van der Macht, in Den Haag al vertrouwd met die kalender, liep zo telkens tien dagen vóór op zijn Utrechtse lezers.
- 5 Zie noot 3.
- 6 Opmerkelijk is Kluits verwijzing naar een beschrijving uit 1867 van datzelfde nummer waarin sprake is van de *Utrechtse Maendaegse Courant*.

Oudere, chronologisch geordende, literatuur over Utrechtse couranten

- (anoniem) 'Iets over de Couranten en Dagbladen in het algemeen, en die van Utrecht in het bijzonder', in: *Utrecht voorheen en thans* 1846, 161-167 en 181-192.
- Muralt J.L.B. de, 'Geschiedkundig Overzicht betreffende de Utrechtsche couranten' in: *Utrechtsche Volks-Almanak* 1858, 108-128
- Hatin, E., *Les Gazettes de Hollande et la presse clandestine aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris 1865 (168-175 over de *Gazette d'Utrecht* 1710-1787).
- Sautijn Kluit, W.P., 'Hollandsche en Fransche Utrechtsche couranten', in: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht* 1878/I, 26-168.
- Evers, G.A., 'De Utrechtsche "Nieuwstijding", "Mercurius" en "Europische Courant"', in *Jaarboekje van Oud-Utrecht* 1940, 120-140.

Het moet een aantrekkelijke man geweest zijn, luitenant Johan Hoevenaer, want de meisjes uit de betere kringen die hij het hof maakte, trotseerden de toorn van hun ouders over een relatie of huwelijk beneden hun stand. Celstraf, verbanning, een duel met de degen, familieruzie, verbroken en herstelde huwelijksbeloftes, onterving en hereniging: alle ingrediënten voor een 17e-eeuwse soap.

Het jaar is 1670. Een tijd van heldhaftige musketiers en langharige cavaliers. Een tijd van ontvoeringen en duels. Kortom: de tijd van luitenant Johan Hoevenaer en Judith Aletta Wittenbogaert en het schandaal dat hun verboden relatie veroorzaakte. Want in deze tijd is een

De kwestie Hoevenaer:

huwelijk voor een meisje uit de betere kringen geen kwestie van louter romantiek en vrije keuze, maar iets dat allereerst de goedkeuring van haar ouders behoeft. Als haar naam in verband wordt gebracht met een man die niet van gelijke stand is en die ook geen geld heeft om zijn geringe afkomst goed te maken, heeft zij op de huwelijksmarkt afgedaan.

Affaire 1: verbanning en duel

Johan Hoevenaer heeft in 1669 een dochter van Abraham Schanternelle het hof gemaakt. Of dat nu Sara Maria is geweest of Helena, dat melden de stukken niet om verdere schandalen rond de jongedame te vermijden. Schanternelle is een vermogend man uit de regentenklasse en is er niet van gediend dat zijn dochter zich afgeeft met een arme luitenant. En nog wel een luitenant van een compagnie voetvolk... Hoe ver het is gegaan in deze verhouding? Is het tot een vechtpartij met de vader of de broer van het meisje gekomen? In ieder geval wordt Hoevenaer opgepakt en het stadsgerecht van Utrecht veroordeelt hem op 28 mei tot acht dagen op water en brood en tot verbanning uit de stadsvrijheid van Utrecht en Vreeswijk voor de tijd van twee jaar.

In augustus 1670, nog geen anderhalf jaar later, is Hoevenaer al weer in de stad. Schanternelle zelf komt hem op 12 augustus tegen op de Vismarkt. De volgende dag gaat Hoevenaer wandelen op het Janskerkhof te midden van 'alle eerlijke lieden'. Hij komt daar de zoon van Schanternelle

Nettie Stoppelenburg

Medewerker educatie bij Het Utrechts Archief.

tegen, beiden trekken hun degenen en gaan elkaar te lijf. Het duel eindigt ermee dat de heren elkaar verwonden. Hun eer is gered, en de schout is weliswaar verontwaardigd, maar gaat pas tot actie over als iemand anders haar beklag komt doen over de luitenant: de weduwe Wttenbogaert.

rumoer rond verboden relaties

Affaire 2: omstreden huwelijk

Johan Hoevenaer heeft opnieuw een relatie aangeknoopt met een Utrechts meisje uit een goede familie. Op 23 oktober verschijnt hij met Judith Aletta Wttenbogaert voor notaris Van Schuylenborch om hun huwelijksbelofte vast te laten leggen, tegen de uitdrukkelijke wens van Judiths moeder.

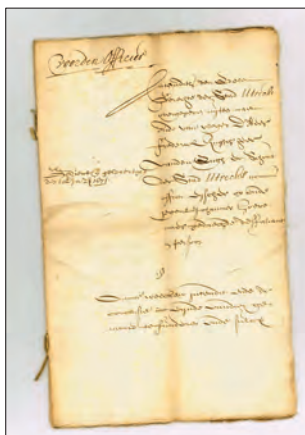
Judith Aletta Wttenbogaert was geboren in 1645, als dochter van mr. Frans Wttenbogaert, advocaat aan het Hof van Utrecht, kanunnik van de Dom en ontvanger van de generale middelen van de Staten van Utrecht, en zijn vrouw Judith van Wijck. Het gezin woonde in het huis Muntstraat 3, dat ooit bij het Cellebroedersklooster had gehoord. Wttenbogaert zelf overlijdt in 1661. Er zijn waarschijnlijk zeven kinderen geboren in het gezin, van wie er verschillende jong sterven. Judith heeft in ieder geval een oudere broer, Floris, die ook officier is in het leger. Mogelijk behoort Hoevenaer tot zijn vriendenkring. In ieder geval verklaart Hoevenaer later dat hij in augustus 1670 in opdracht van de Staten met het leger Utrecht binnen is gekomen.

In huize Wttenbogaert daalt de sfeer tot beneden het vriespunt. Judith van Wijck eist gehoorzaamheid van haar dochter, want in dit huwelijk kan haar niets anders dan 'apparente ruïne' te wachten staan. Judith Wttenbogaert geeft toe en verklaart op 30 oktober voor notaris Bijleveld met als getuigen mr. Pauw en mr. Van Ewijck haar trouwbelofte voor nietig. Maar enkele dagen later ontsnapt Judith uit haar ouderlijk huis en vertrekt met Johan Hoevenaer naar Vianen. Vanuit Vianen verzoeken zij de drost van Buren om hun huwelijk te sluiten, maar zij laten hun voorgenomen huwelijk ook aantekenen voor de kerkenraad van

Muntstraat 3, het ouderlijk huis van Judith Aletta Wttenbogaert

□ HUA, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Het Janskerkhof in de 17e eeuw. Ets door G. Verhaer, uitgegeven door H. Specht

□ HUA, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Utrecht. Judiths moeder is niet van plan zich te laten dwingen en verzoekt het stadsgerecht van Utrecht om alles te doen om het huwelijk tegen te houden. Zij geeft daarmee wel heel duidelijk aan hoe zij over Hoevenaer denkt, want na deze escapade zal Judith niet snel een andere echtgenoot meer vinden. Voor Judith van Wijk is zelfs dat beter dan deze man in de familie te krijgen. Haar moeite is tevergeefs: het stel trouwt nog diezelfde maand. Op 30 november laat Judith van Wijk haar testament opmaken, waarin zij haar zoon Floris en haar dochters Hillegonda, Elisabeth en Adriana tot erfgenamen benoemt en Judith Aletta ontferft. Kennelijk denkt zij dat Hoevenaer met Judith is getrouwd om het geld van de familie Wttenbogaert.

Nu gaat het leven van een officersvrouw inderdaad niet over rozen. Hoevenaer heeft zijn traktement moeten afstaan aan de schout van Utrecht voor zijn borgtocht in 1669. Als officier moet hij met het leger mee en bovendien is er nog steeds het vonnis van verbanning en daar is vanwege de overtreding nog eens een jaar aan toegevoegd. Judith Aletta is inmiddels zwanger en blijft achter in Utrecht. Zij heeft kamers gehuurd bij de kleermaker Beernt van Woerden aan Achter Sint Pieter.

In juli 1671 overlijdt haar zuster Adriana. Waarschijnlijk is dat de aanleiding voor haar moeder om Judith Aletta weer thuis uit te nodigen. Maar Judith maakt van de gelegenheid gebruik om luiergoed en linnen uit haar ouderlijk huis mee te nemen en dat valt bij haar moeder helemaal verkeerd. De notaris die naar het huis van de kleermaker gestuurd is om de spullen terug te eisen, treft Judith Aletta 'sieckelijk te bedde leggende' aan en wordt weggestuurd met het verzoek om een afschrift van de eis van haar moeder. Toch heeft Judith van Wijk moeite om haar harde houding tegen haar dochter vol te houden en enkele weken later zegt zij haar dochter een wekelijkse toelage van f 5,- toe. Maar ook niet meer dan dat! Zij stapt op 25 augustus naar de notaris om Beernt van Woerden duidelijk te maken dat kosten boven de wekelijkse uitkering van f 5,- niet zullen worden vergoed.

Eind goed, al goed

Op 8 september 1671 laat Judith Aletta haar dochter Fransoia Hoevenaer dopen. Zij heeft haar kind vernoemd naar haar vader, een duidelijke poging om de ruzie bij te leggen. Toch is de verhouding een maand later weer uitermate gespannen: Judith Aletta machtigt een procureur om een proces tegen haar moeder aan te spannen. Maar zover komt het niet. En als vier jaar later Judith van Wijk is overleden, is het Johan Hoevenaer die samen met zijn zwager Floris Wttenbogaert borg staat voor de erfenis. Een paar jaar later stelt Hoevenaer zich zelfs garant voor eventueel nagelaten schulden van zijn schoonouders. Het zwarte schaap is geheel opgenomen in de familie.

Bronnen

- Archief van het stadsbestuur van Utrecht 1577-1795, toegang 702-1, inv.nrs 2114 en 2116
- Archief van het stadsbestuur van Utrecht 1577-1795, transporten en plechten
- Doop-, trouw- en begraafboeken van Utrecht
- Notariële archieven van de stad Utrecht, via de database notariële akten op www.hetutrechtsarchief.nl

Paleis vol verleden en verleiden

Op 28 juni opent Het Utrechts Archief zijn nieuwe locatie, gelegen op een steenworp van de Dom. In het voormalige Paleis van Justitie aan de Hamburgerstraat, dat afgelopen maanden transformeerde naar een eigentijds bezoekerscentrum, kan jong en oud de Utrechtse geschiedenis binnenstappen.

Anne Houk de Jong

Medewerker Het Utrechts Archief

Het Utrechts Archief wil op de nieuwe locatie een breed publiek prikkelen om persoonlijk kennis te maken met de eigen historische omgeving. Het wil met name aan jongeren de passie voor het speuren overbrengen, en de sensatie van een 'verleden dichtbij' zodanig laten proeven dat het smaakt naar meer.

Er is een permanente opstelling te zien, waarin niet alleen 2000 jaar Utrechtse geschiedenis wordt belicht, maar ook de rol die archieven daarin spelen. Blikvangers uit de collectie en gebruik van multimediale technieken brengen het verleden dichterbij. De bezoeker ontmoet er Utrechters die hun verhaal doen over belangrijke gebeurtenissen en plaatsen in stad en provincie. Aan de hand van voorbeelden van archiefonderzoek rond een familie (die van Marco van Basten), een plaats (Neude), een bedrijf (Ribbius Pelletier) en een gebeurtenis (de orkaan van 1674) kunnen bezoekers zelf ter plaatse aan de slag. Ze kunnen met de nieuwste technieken op zoek gaan en gegevens verzamelen in een persoonlijke historische krant. Wie geïnteresseerd is in historisch beeldmateriaal, kan zijn hart ophalen aan onder andere historische films, een boottocht over de Vecht, een 'groeikaart' van Utrecht en omgeving en de straatnamenwand met straatbeelden van vroeger en nu.

Naast de permanente opstelling biedt het bezoekerscentrum wisselexposities, lezingen, cursussen en workshops, filmvertoningen en andere activiteiten.

Ook de rijke historie van het gebouw wordt belicht. De sporen van de 11e-eeuwse Paulusabdij zijn zichtbaar gemaakt, zoals in de wijnkeldergang, de gewelfaanzetten in de gangen en de gotische spitsboog in het

Auditorium, dat eens de refter was van de Benedictijner monniken. Ook de cellen van de rechtbank zijn behouden gebleven.

Voor jonge en oudere speurneuzen

Speciaal voor het onderwijs ontwikkelde het archief in samenspraak met docenten gevarieerde lesprogramma's. Vanaf september 2008 kunnen leerlingen uit het basisonderwijs voortgezet onderwijs hier de leukste geschiedenisles van het jaar meemaken. Op een theoretisch niveau kunnen de 'jonge onderzoekers' zich verdiepen in het leven van vroeger en praktisch kunnen ze aan de slag met bijvoorbeeld zegels maken of oude handschriften ontcijferen.

Onderzoekers in familie- en omgevingsge-

schiedenis en spoorwegaan liefhebbers kunnen op de Hamburgerstraat terecht in de nieuwe studiezaal. Hier worden ze begeleid bij de (eerste) stappen in het onderzoek, gebruikmakend van digitale bronnen en bestanden. Wie met originele bronnen werkt, kan nog terecht in de studiezaal op de Alexander Numankade, waar ook de depots gehuisvest blijven. In de loop van 2009 worden ook deze gemoderniseerd en toekomstbestendig gemaakt.

*Het Utrechts Archief - Hamburgerstraat 28,
3512 NS Utrecht / www.hetutrechtsarchief.nl.*

Openingstijden vanaf 28 juni: dinsdag t/m zaterdag 10.00 - 17.00 uur, eenmaal per maand: zondag 13.00 - 17.00 uur (studiezaal dan gesloten).

Gebouw en plein tijdens de verbouwing

□ FOTO HUA, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Luchtfoto Tuinwijk vanuit het zuidwesten.

□ FOTODIENST HUA, 1992

Marijke van den Heuvel

Architectuurhistoricus. Deed voor de gemeente Utrecht een onderzoek naar de totstandkoming en de architectuur van Tuinwijk.

Het goede van stad en platteland verenigd

De huizen hebben er grote zadeldaken en hoge donkere gevels, rode dakpannen, opvallende metselverbanden, siervensteren en fraaie schuurtjes. De 180 woningen uit 1921 die de kern vormen van de Utrechtse wijk Tuinwijk zijn niet alleen bijzonder vanwege hun ontwerp maar ook door hun ontstaansgeschiedenis.

Was het aan het einde van de 19e eeuw nog gebruikelijk dat gezinnen in één- of tweekamerwoningen woonden, vanaf 1901 ging de overheid zich met de invoering van de Woningwet bemoeien met de woonsituatie van de werkende klasse. De wet moest een einde maken aan slechte sanitaire voorzieningen die ziektes als cholera vrij spel gaven. Ook andere steden in West-Europa hadden te maken met deze problemen en er kwam vanuit een socialistische visie steeds meer aandacht voor betere arbeids- en leefomstandigheden voor de arbeiders.

Revolutionaire ideeën op het gebied van de woningbouw waren in 1898 afkomstig van de Engelsman Ebenezer Howard (1850-1928). Als beste vorm voor nieuw te ontwikkelen steden of voorsteden dacht hij aan een gul-

den middenweg tussen de stad en het platteland: de tuinstad. Zowel de voorzieningen en de werkgelegenheid van de stad als de frisse lucht en de natuur van het platteland moesten er te vinden zijn. Deze ideeën waaiden over naar het continent, waar diverse stadsbesturen ervoor kozen om hun nieuwe uitbreidingen in de vorm van een tuindorp of -wijk te gieten. Het werden ruim opgezette wijken met veel groen en woningen met een wat dorpse architectuur.

Ook J.P. Fockema Andreae, die van 1914 tot 1933 burgemeester van Utrecht was, was een groot voorstander van tuindorpen. Zo schreef hij al in 1912 in zijn boek *De Hedendaagsche Stedenbouw* dat een tuinwijk goed was voor de gezondheid en het geluk van de inwoners en dat zelfs was gebleken dat kinderen er beter van groeiden.

Het filiaal van de Oranje Grutterij Das op de hoek van de Melis Stokestraat en de Willem Arntszkade in 1927. Links een van de oorspronkelijke straatlantaarns.

□ HUA, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

‘Vereniging van spoorwegmannen’

In 1917 richtten leden van de Maatschappij tot Exploitatie van Staats Spoorwegen, de Nationale Bankvereniging en de Steenkolenhandelsvereniging de Utrechtse woningbouwvereniging Rembrandt op. Ze wilden goede, betaalbare woningen voor hun ambtenaren bouwen en wel in de vorm van een echte tuinwijk. Nog in datzelfde jaar veranderde het bestuur de naam van de vereniging dan ook in De Tuinwijk, naar het karakter van haar bouwplannen. Aanvankelijk had de vereniging haar oog laten vallen op een terrein tussen de Nicolaasstraat en de Zonstraat aan de oostzijde van de stad, maar toen dat te duur bleek, koos ze voor het terrein ten westen van het Willem van Noortplein.

De toenmalige directeur van Gemeentewerken A.H. Op

ten Noort had al een stedenbouwkundig plan klaar liggen voor dit gebied: een echte tuinwijk met voornamelijk per twee gerangschikte woningen en grote tuinen. Het zuidelijke deel zou een wat meer stedelijke opzet hebben in aansluiting met de Vogelenbuurt. Het noordelijke deel zou grenzen aan de weilanden van Maartensdijk met de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, een uitstekend wandelgebied voor de nieuwe bewoners. Ook Op ten Noort geloofde in de heilsame werking van een tuinwijk voor haar inwoners. En voor de gemeente was dit een mooie proef om te zien of stadsuitbreiding in de vorm van een tuinwijk een financieel succes kon zijn.

Ondertussen vond er in 1917 een grote fusie in de spoorwegwereld plaats: de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maat-

De Burmanstraat en de Bucheliusstraat zijn aan de linkerkant voorzien van bomen en voortuinen. ca.1928

□ HUA, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

In het zuidelijke blok aan de Willem Arntszkade waren alleen eengezinswoningen. Op deze foto uit 1926 is het Zwartewater, waar dit blok aan lag, nog niet gedempt.

□ HUA, COLLECTIE BEELD MATERIAAL

schappij, gevestigd in Amsterdam, en de Maatschappij tot Exploitatie van Staats Spoorwegen in Utrecht werden samengevoegd tot de Nederlandse Spoorwegen (NS). De nieuwe onderneming koos Utrecht als vestigingsstad en liet in het Moreelsepark een groot administratiegebouw verrijzen. Voor de nieuwe, veelal Amsterdamse werknemers die daar zouden komen te werken, moest huisvesting worden gevonden en daarvoor boden de plannen van woningbouwvereniging De Tuinwijk een goede uitkomst. De spoorwegwerknemers sloten zich in 1919 bij deze vereniging aan en zo ontstond een echte 'vereniging van spoorwegmannen'. Overigens waren de nieuwe Amsterdamse leden niet helemaal tevreden over het gebied waar hun nieuwe woningen zouden komen. Het lag te dicht bij de beenzwartfabriek van de firma Smits aan de Vecht, waar van dierlijke botten een zwarte verfstof werd gemaakt en vanwaar zich een ondraaglijke geur over de omgeving verspreidde. Ondanks de grootse plannen zat het De Tuinwijk niet mee, want vanwege de Eerste Wereldoorlog waren bouwmaterialen duur en arbeidskrachten schaars. Weliswaar kreeg de vereniging een voorschot van zowel het rijk als de gemeente maar daarmee was ze er nog niet. De financiering kwam uiteindelijk pas rond toen de NS ook een bijdrage leverde. Ze stelden daarbij echter wel de voorwaarde dat minstens de helft van de te bouwen woningen voor NS-personeel bestemd zou zijn.

'Interessante kijkjes'

Het plan van Op ten Noort om een ruim opgezette tuinwijk te bouwen verdween van tafel toen hij in 1918 aftrad. De Tuinwijk nam daarop een nieuw architectenduo in de arm: Albert van Rood en Albert Kool. Zij hadden samen een bureau in Utrecht en beiden hadden al eerder gewerkt in opdracht van de spoorwegen. Zo hadden zij in diezelfde tijd ook voor een andere woningbouwvereniging van spoorwegpersoneel, Trio, de woningen in de Admiraal van Gentstraat uit 1922 ontworpen. Kool en Van Rood maakten een plan voor de tuinwijk met net als in het plan van Op ten Noort een zuidelijk gedeelte met stedelijk aandoende architectuur en vooral beneden- en bovenwoningen en een noordelijk gedeelte dat meer de opzet had van een tuinwijk, dus met eengezinswoningen. De straten zouden in noord-zuid richting worden aangelegd zodat alle woningen en tuinen veel zon zouden krijgen. Er werden echter geen woningen meer per twee gerangschikt omdat dat oneconomisch en lelijk zou zijn. De architecten gaven de voorkeur aan rijtjes. Bovendien moesten er 'interessante kijkjes' in de straten voorkomen, zoals een mooie poort aan het einde van een straat. Verder moesten er behalve woningen maar liefst dertien winkels komen, een openbaar gebouw, een was- en badhuis, een school, een magazijn met werkplaatsen en twee ambtswoningen.

De stenen van de Inktpot

Over de bakstenen die woningbouwvereniging De Tuinwijk gebruikte voor de bouw van haar woningen wordt wel beweerd dat ze afkomstig zijn van de bouw van het administratiegebouw in het Moreelsepark, in de volksmond ook wel de Inktpot genoemd. Tijdens de oorlog hadden de NS zo veel mogelijk zelf voor de benodigde bouwmaterialen voor dit gebouw gezorgd. Daarvoor hadden ze maar liefst twee steenfabrieken gekocht, een houtbedrijf, drie schepen voor het vervoer van materiaal en een bos in Limburg voor het benodigde eikenhout. Er was zelfs een baksteenfabriek aangelegd direct naast de bouwplaats in het Moreelsepark.

De leden van de Tuinwijk wilden materialen via de NS kopen om ze daarna op een schuit over de Catharijnesingel naar de Tuinwijk te vervoeren. De gemeente wilde echter geen toestemming geven voor zulke onderhandse afspraken. Als de bakstenen inderdaad van de NS afkomstig zijn, moet dat dus voor de gemeente verborgen zijn gehouden. Opvallend blijft de overeenkomst tussen de bakstenen van de Inktpot en die van de Tuinwijk, beide van een donkere, rode kleur.

Bij de Inktpot zijn om de kosten te drukken ook mondstenen, ook wel misbaksels genoemd, gebruikt voor de muren in het park. Het zijn bakstenen die tijdens het bakproces te dicht bij de mond van de oven hebben gelegen en die daardoor misvormd en zwartgeblakerd zijn. Ook woningbouwvereniging De Tuinwijk heeft deze misbaksels gebruikt in de muurtjes langs de voortuinen.

Kenmerkend voor de Tuinwijk zijn de donkere bakstenen en de hoge zadeldaken met rode pannen. De muurtjes voor de tuinen zijn opgetrokken uit misbaksels

□ FOTO: MARIJKE VAN DEN HEUVEL

Gezien de komst van het spoorwegpersoneel was het zaak dat woningbouwvereniging De Tuinwijk haast maakte bij de bouw van de woningen, maar het verliep allemaal traag vanwege correspondentie met de gemeente over de financiën en het ontwerp van de woningen. Maar halverwege 1922 was het dan toch zo ver. Het zuidelijke gedeelte van het plan was af: 180 woningen en vier winkels. Het noordelijke deel zou echter niet meer uitgevoerd worden, vermoedelijk vanwege geldgebrek.

‘Buitengewoon-aangename aanblik’

De reacties op de architectuur van de woningen van De Tuinwijk waren over het algemeen lovend, zoals ook blijkt uit een artikel in het *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*: ‘Het zal den Meesten Utrechtenaren wel ontgaan zijn (want wie

wandelt dien kant uit?) maar wij kunnen hun melden, dat in de laatste elf maanden een geheel nieuwe wijk verrezen is tusschen den Kwakkeldijk en de Zaagmolenkade, die Utrecht als woonstad belangrijk verbeterd, en die het architectonisch beeld van onze stad allerminst schaden zal [...] De eerste aanblik nu al (ondanks het sombere weer van de laatste dagen) is een buitengewoon-aangename.’

Voor de nieuwe bewoners moet de Tuinwijk een comfortabele woonwijk geweest zijn met veel groen en ruimte en verschillende woningen voor zowel grote als kleine gezinnen. De sanitaire voorzieningen waren goed en elke woning beschikte over meerdere slaapkamers - enkele zelfs met een wastafel -, een aparte keuken en een kolenbergplaats, op zolder of in de kelder. Op de zolder kon ook de was te drogen worden gehangen. Er was zowel een voorkamer als

een achterkamer, gescheiden door schuifdeuren met glas-in-lood en aan weerszijden twee kasten. In beide kamers was een haard, bekleed met glazuurtegels in variërende patronen. De vloeren in de gang en de keuken waren betegeld in een tweekleurig patroon. De keuken had een granito aanrechtblad en houten bovenkastjes met sierlijke houten steunen. Alles was mooi afgewerkt, van het stucwerk tot aan het hout van de trap. De muren waren vermoedelijk niet wit, maar juist in verschillende kleuren geschilderd, zoals oker en grijs-groen. De keukens waren blauw geschilderd tegen de vliegen.

Hoge huurprijzen

De eerste bewoners waren voornamelijk werknemers van de spoorwegen maar ook gemeenteambtenaren en werknemers van fabrieken, zoals de asfaltfabriek, vonden er een woning. Ze trokken in hun nieuwe woningen terwijl de straten nog niet eens geplaveid waren. Daar werd dan ook over geklaagd. 'Behoorlijke toegangswegen zijn er niet. Voor tapisseries is het terrein onbereikbaar. Dus worden de meubeltjes van de huurders op het Zwarte Water gelost en - o primitieve zoste eeuw! - met lorretjes vervoerd naar hun woning!' (*Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, 9 maart 1922). Ook vond men de huur te hoog: f 500,- per jaar was wel erg veel vergeleken bij een huur van f 275,- per jaar voor een vergelijkbare woning in Amsterdam. De woningbouwvereniging had veel verlies geleden en zag zich blijkbaar genoodzaakt om dit bedrag van haar huurders te vragen om dit te compenseren. Daardoor stonden echter wel veel woningen leeg, en dat in een tijd van woningnood. Om de kosten te drukken woonden er ook wel twee gezinnen bij elkaar.

Een jaar na de oplevering werd er ook nog eens geklaagd over het isolement van de Tuinwijk: 'Wij gunnen de Elinkwijkers van harte gaarne hun lijn III, maar is er eenige reden om Nieuw-Zuilen eerder aan een tram te helpen dan Tuinwijk? Wat zitten wij niet een enorm eind uit het centrum van de stad! Ja, lijn I komt wel eenigszins in onze buurt, maar wat hebben wij aan lijn I, immers nagenoeg niets, behalve in de gevallen dat wij naar de spoor moeten gaan?' (*Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, 30 oktober 1923).

Met het plaveisel en de huur is het wel goed gekomen en bus 5 heeft de Tuinwijk uiteindelijk ook uit haar isolement gehaald. Het buurtje was en bleef door de jaren heen

Precies in het verlengde van de Bucheliusstraat ligt de poort in de Melis Stokestraat.

□ FOTO: MARIJKE VAN DEN HEUVEL

bekend staan als een wijk van spoorwegpersoneel. De Tuinwijk bleek een betrokken woningbouwvereniging en zou altijd nauw contact onderhouden met haar huurders, totdat ze in 1980 werd overgenomen door Eigen Haard.

In de loop van de jaren was er weinig veranderd aan de woningen en in 1980 waren ze dan ook dringend aan vernieuwing toe. Ondanks de wijzigingen die toen met name in de interieurs zijn aangebracht, is de architectuur van de 180 woningen en vier winkels goed bewaard gebleven. En zo is de Tuinwijk nog steeds een fraai voorbeeld van jaren twintig architectuur en kan ze blijven verhalen van de sociale en economische ontwikkelingen die Utrecht doormaakte.

Bronnen

Archief van het Gemeentebestuur Utrecht 1813-1969, HUA, ingang 1007-3, inventarisnummers 21575-21581 en 21657-21660
Fockema Andreae, J.P., *De Hedendaagsche Stedenbouw* (Utrecht 1912)
Korthals Altes, H.J., *Tuinsteden. Tussen utopie en realiteit* (Bussum 2004)

De Kleine Parade

Een geschiedenis met enorme sprongen voor- en achteruit in de tijd, associatieve verbindingen tussen plaatsen, personen en gebeurtenissen: het is weer eens wat anders. In *De Kleine Parade - Een verborgen geschiedenis van Utrecht* komt in 112 korte hoofdstukken een stoet van bekende en onbekende Utrechtse voorbij plus beroemdheden die tijdens een verblijf van een paar uur tot vele maanden hun sporen in de stad achterlieten. Van Scheers,

die al die kleine, bekende en onbekende gebeurtenissen en anekdotes opdist in een aantrekkelijke stijl, wijdt zelfs een hoofdstuk aan een beroemdheid die naar Utrecht zou komen, maar toch niet kwam: Jimi Hendrix. Zelf stak Van Scheers wel de oceaan over om met eigen ogen te zien hoe Utrechts New Utrecht, een deel van Brooklyn (New York), nog is. In Rome ging hij op zoek naar sporen van de Utrechtse paus Adrianus VI en dook hij en passant een dvd op van de film *I Grandi condottieri* (1965) waarin Anton Geesink de rol van Samsom vertolkt. De film was te zien tijdens de Culturele Zondag in maart van dit jaar die in zijn geheel gewijd was aan De Kleine Parade en de bezoekers de mogelijkheid bood kennis te maken met vele van de in het boek genoemde locaties en geschiedenissen.

Van Scheers noemt wel zijn vele informanten, maar geeft geen schriftelijke bronnen, noch voor wie wil weten waar hij het allemaal vandaan heeft noch voor wie verder wil lezen. Het eerste had misschien te veel pagina's gekost, het laatste had makkelijk gekund.

Rob van Scheers, De Kleine Parade. Een verborgen geschiedenis van Utrecht. Amsterdam, Meulenhoff, 2008. 320 p. ISBN 978 90 290 7894 8 €17,90.

De schoonheid van de basisschool

Lezers van Oud-Utrecht die terugdenken aan hun lagere schooltijd zullen dat vaak doen met nostalgie, met herinneringen aan juffen en meesters, klasgenoten, schoolreisjes en de sensatie van voor het eerst kunnen lezen en rekenen. Meestal hebben ze ook wel een beeld van het schoolgebouw – en zeker van de speelplaats – op hun netvlies. Dat die gebouwen vaak architectonische hoogstandjes waren en een pedagogische visie vertegenwoordigden zullen ze als kind echter niet geweten, hooguit vermoed hebben.

In een rijk geïllustreerd boek beschrijft Bettina van Santen de Utrechtse basisscholen uit de 19e en 20e eeuw waarvan er nog opmerkelijk veel bewaard zijn gebleven. Ze begint met een korte schets van de ontwikkeling van het lager onderwijs in het algemeen (met scholen naar maatschappelijke klasse en denominatie) en van de invloed van de onderwijswet van 1880 die onder andere richtlijnen gaf voor de bouwkundige kenmerken van

een school. Vervolgens komen vele bijzondere schoolgebouwen aan bod waarvan de bouw steeds geplaagd wordt in de maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen.

Dat veel van die oude en vroegmoderne scholen, al of niet met aanpassingen, nog steeds goed functioneren blijkt uit de foto's die Frank Hanswijk speciaal voor het boek maakte van leerlingen van nu in de scholen van toen en nu.

Bettina van Santen, Scholen en schoonheid. Tweehonderd jaar Utrechtse basisscholen. Utrecht, Stichting Matrijs, 2007 [Utrechtse stadsgeschiedenissen deel 5]. 164 p. ISBN 978 90 5345 286 8 €14,95

Willem Arntsz Huis 1461 - 2008

In 1458 of 1459 nam de Utrechtse edelman Willem Arntsz het initiatief tot de oprichting van een 'gasthuys voir die dulle lude'. Na zijn overlijden korte tijd later zorgden broeders van het Sint Barbara- en Sint Bartholomeusgasthuis dat zijn erfenis voor dat doel werd aangewend. In 1461 vaardigde het stadsbestuur de fundatiebrief uit van de Willem Arntsz Stichting. Het dolhuis werd gevestigd op de plek waar zich nu nog steeds het Willem Arntsz Huis bevindt, sinds kort in een geheel nieuw, opvallende geel gebouw. Een deel daarvan is ook te zien op het omslag van het boek dat verscheen ter gelegenheid van de opening van het nieuwe WA-Huis. De afkorting mag volgens de organisatoren van de openingsfestiviteiten ook gelezen worden als *We Are Here* om aan te geven dat psychiatrische patiënten zoveel mogelijk deel uit willen (blijven) maken van de samenleving.

Het boek beschrijft niet alleen de geschiedenis van het WA Huis,

gasthuys voir die dulle lude | psychiatrisch ziekenhuis

maar bevat ook verhalen, gedichten en foto's van Utrechtse schrijvers die een raakvlak hebben met de psychiatrie. De 20e-eeuwse geschiedenis wordt ook weerspiegeld in fraaie zwart-witfoto's uit de jaren zestig en tekeningen van patiënten uit de jaren twintig. Verder bevat het boek verhalen en kunst van ervaringsdeskundigen, een beschouwing over de nieuwbouw en een interview met drie (ex-)bestuursvoorzitters van Altrecht en psychiaters-directeuren van het WA Huis.

Interieur van de uit 1952 daterende Kohnstammschool.

□ FOTO FRANK HANSWIJK

Henk van den Berg e.a.(redactie), Het Willem Arntsz Huis 1461 - 2008. Gasthuys voir die dulle lude - psychiatrisch ziekenhuis. Nieuwegein / Den Dolder, Tijmen Pers / Altrecht, 2008. 124 p. ISBN 978 90 79518 02 9. 128 p. €15,-. Te koop bij De Boog, Oudegracht 364, Utrecht (030) 677 85 44.

Informatie voor wandelaars

Sinds 1989 verzorgt het Gilde Utrecht stadswandelingen. Meer dan 200 vrijwilligers vertellen tijdens zo'n 400 rondleidingen per jaar aan 7.000 deelnemers talloze wederwaardigheden over Utrecht en zijn geschiedenis. Eén van die wandelingen, rijk geïllustreerd, is te vinden in de Gildegids Utrecht. In het boekje op zakformaat zijn verder een beknopte geschiedenis van de stad, een overzicht van de Utrechtse musea en een (summier) lijstje van horecagelegenheden te vinden.

Jos Olbering, GildeGids Utrecht. Bilthoven, Celadon, 2008. 64 p. ISBN 978 90 9848 003 3 € 6,90

De Singel, een wandeling

Jan David Zocher noemde zijn ontwerp voor de parken langs de Stadsbuitengracht van Utrecht 'De Wandeling'. Wie gebruik maakt van 'De Singel', zoals Utrechters het Singelpark meestal noemen, wordt vanzelf van voetganger tot wandelaar, ook al loopt hij of zij maar een stukje van een paar honderd meter. De fraaie bomen, het water, de niveauverschillen en de (herstelde) doorkijkjes doen het tempo zakken en de blik wegdromen.

Angeliek de Jonge en Kees Visser maakten een liefdevol, erg mooi verzorgd boek over Zochers park anno 2008. Visser schetst de geschiedenis, eerst van de verdedigingsgordel rond de stad en vervolgens van Zochers 'Wandeling', beschrijft de Singel (park en straten rondom) en al het opvallends dat daar te zien is met de klok mee beginnend bij de Lucasbrug, en laat gebruikers en buurtbewoners aan het woord in aparte interviews en portretten. Angeliek de Jonge laat met, soms schitterende foto's de glorie en bekoring van De Singel zien. Historisch beeldmateriaal verbindt de hedendaagse beelden met het verleden.

Angeliek de Jonge (beeld) en Kees Visser (tekst), De Singel van Utrecht, een wandeling. Utrecht, Gusto, 2008. 144 p. ISBN 978 90 77348 09 3 € 20,-

Utrecht in de ramsj

Bij boekhandel Selexyz Broese (Stadhuisbrug) zijn verschillende boeken over Utrecht sterk afgeprijsd. Enkele zijn ook verkrijgbaar bij Steven Sterk (Servetstraat). Zo vindt u de complete serie *Utrechtse Biografieën* (vijf delen over personen uit de stad, acht over personen uit de regio) voor € 3,- of € 3,50 per deel. Het 500 bladzijden tellende proefschrift *In kringen van kanunniken. Munsters en kapittels in het bisdom Utrecht 695-1227* van Kaj van Vliet uit 2002 is te koop voor € 15,- (was € 44,95) terwijl het boekje over de geschiedenis van *De gevangenis aan het Wolvenplein* van Betina van Santen verkrijgbaar is voor € 3,-. *Het Utrechts Bijnamenboek* en *Toon de klompenreus* (en andere bijnamen uit Wijk C) kosten beide nog maar € 2,- en de twee deeltjes uit de Utrechtse Monumentenreeks *Het stadhuis van Utrecht* en *De Gertrudiskapel* (Engelse editie) kunt u voor dezelfde prijs meenemen. Een rijk geïllustreerd boek over leven en werk van de Utrechtse surrealistische schilder *Moesman* door John Steen is afgeprijsd van € 37,95 naar € 15,-. Alles zo lang de voorraad strekt.

Ook verschenen

Marco Hofsté en Willem Meuleman, **Met het oog op Amersfoort 2007**. Amersfoort: Stichting Met het OOG op Amersfoort, 2007. 144 p. ISBN 978 90 80964181. € 28,75

A.J. Hendrik de Beaufort e.a. (redactie), **De Bergkerk te Amersfoort**. Amersfoort: Bekking & Blitz, 2007. 160 p. ISBN 90 61096081. € 19,90. Jubileumboek over het ontstaan en bloei van hervormd kerkelijk leven op en rond stad en berg vanaf begin 20e eeuw.

Bart Pijnenburg en Leni Hindrik (redactie), **Ons Arkemheen Eemland - verliefd op een levend landschap**. Barneveld: BDU, 2007 (Regioreeks 21). 64 p. ISBN 978 90 87880361. € 12,75 Verhalen en gedichten over het weidelandschap van Eemland en Arkemheen.

Marnix Kreyns (samenstelling en redactie), **Met alleen stenen bouw je geen stad: Amersfoort de groenste stad van Europa**. Barneveld: BDU, 2007 (Regioreeks 23). 111 p. ISBN 978 90 87880378. € 14,75

Llewellyn Bogaers, **Aards, betrokken en zelfbewust - de verwevenheid van cultuur en religie in katholiek Utrecht, 1300-1600**. Utrecht: Levend Verleden Utrecht, 2008. 2 delen (1110 p.) [1]: Tekst proefschrift. [2]: Bijlagen en noten. ISBN 978 90 90226910. € 49,95; € 19,95. Studie over het dagelijks leven in laatmiddeleeuws Utrecht waarbij de analyse van het buurtleven, de armenzorg, broederschappen en processies een saamhorigheid laat zien die een nieuw inzicht biedt op samenleving, kerk en religie.

Ad van Liempt, **DOS: het wonder van Utrecht - reconstructie van de voetbalcompetitie 1957/1958**. Amsterdam: Carrera, 2008. 208 p. ISBN 978 90 48800711. € 17,90

H. van 't Veld (redactie), **Bewaard van vroeger... - taol in 't Vèen : uitschelle en dialekwoorde**. Veenendaal, Historische Vereniging Oud Veenendaal, 2007. 176 p. ISBN 978 90 80973268. € 14,95 (verkrijgbaar bij de Historische Vereniging Oud Veenendaal)

Anton Groot en Max Cramer, **C.B. van der Tak - stadsarchitect tussen modernisme en traditie 1929-1945**. Bussum: Thoth, 2007. 463 p. ISBN 978 90 68684490. € 44,90. Ir. C.B. van der Tak (1900-1977) drukte als stadsarchitect en directeur Bouw- en Woningtoezicht een groot stempel op Amersfoort.

Jaarverslag Vereniging Oud-Utrecht 2007

Algemeen

Het bestuur startte het jaar 2007 met een Nieuwjaarsborrel, in het bijzonder bedoeld als blijk van dank aan de talrijke vrijwilligers die onze vereniging kent. De geanimeerde bijeenkomst vond plaats in het Volksbuurtmuseum Wijk C, waar directeur Albert van Wersch een presentatie gaf over het beleid van zijn museum.

Het bestuur vergaderde acht keer op de vaste vergaderplaats, de Fundatie van Renswoude, en één keer in het Ariënsconvict. Met de redactie van het Tijdschrift en het Jaarboek werden afzonderlijke besprekingen gehouden. Ook met de Activiteitencommissie en de Commissie Cultureel Erfgoed onderhield het bestuur contact.

De eerste termijn van secretaris mevrouw drs. J.T.N. Bartelink verstreek dit jaar. Zij was niet herkiesbaar. De daardoor ontstane vacature werd opgevuld door mevrouw C.A.M. van der Lee. Mevrouw M. Dirven, die tweeënhalve termijn als bestuurslid de portefeuille PR beheerde, legde haar functie neer. Het bestuur gaf aan zich te bezinnen over een mogelijke opvolger.

Ook dit jaar werden de gelederen weer versterkt met een aantal nieuwe vrijwilligers (zie voor de samenstelling van het bestuur, de redacties en commissies het overzicht op pagina 80).

De vereniging telde eind 2007 1.944 leden. Dit aantal is als volgt verdeeld: 1.662 gewone leden, 99 huisgenootleden, 40 jeugd- en U-pas-leden, 16 instellingen met winstoogmerk en één sponsor. Verder 55 bibliotheken, 21 VVV-gidsen, 14 adverteerders, 2 leden voor het leven, 5 ereleden en 30 ruilabonnementen. Het totaal aantal leden van de vereniging blijft daarmee net onder de 2.000 schommelen.

Publiciteit

Het jaar 2007 stond in het teken van de opfrissing van de huisstijl. Samen met vormgever Jeroen Tirion en de redacties van het Tijdschrift en het Jaarboek is gekeken naar mogelijkheden om de lay-out van zowel Tijdschrift als Jaarboek aan te passen.

Als eerste was het Tijdschrift aan de beurt; de resultaten zijn begin 2008 zichtbaar geworden. In de nabije toekomst zullen de andere uitgaven van de Vereniging een opfrisbeurt ondergaan.

Net als andere jaren was de stand van Oud-Utrecht aanwezig bij een aantal gelegenheden: bij de Nicolaas van der Mondelezing, op de Open Monumentendag en de Sinterklaasverkoop van het Utrechts Archief. Actief aanspreken van bezoekers door de standhouders heeft dit jaar opnieuw een aantal nieuwe leden opgeleverd. De stand is geprofessionaliseerd met houders voor ansichtkaarten en ander display-materiaal.

De folder van de Vereniging is door vrijwilligers verspreid over diverse punten in de stad Utrecht. Tevens zijn door middel van een mailing folders aan alle Openbare Bibliotheken in de provincie gestuurd.

Het bezoek van de website van Oud-Utrecht bleef vrij constant; steeds vaker werd ook historisch en cultuur nieuws uit stad en provincie op de site geplaatst. In 2007 is begonnen met de voorbereidingen om een Nieuwsbrief per e-mail aan de leden te kunnen sturen.

Tijdschrift

Er verschenen in 2007 zes nummers van het Tijdschrift. De jaarlijkse serie stond in het teken van het 200-jarig bestaan van het Genootschap Kunstliefde, de oudste kunstenaarsvereniging van Nederland. Naast een schets van de geschiedenis van Kunstliefde verschenen

korte bijdragen over schilders die in de loop der tijd een belangrijke rol speelden in het genootschap en de Utrechtse kunstwereld. Het decembern timer was als vanouds een themanummer, dit maal gewijd aan het 80-jarig bestaan van het Tijdschrift en met bijdragen over andere organisaties, personen en cultuuruitingen die 80 jaar werden of 80 jaar geleden ontstonden, zoals het Utrechts Landschap, De Utrechtsche Filmliga en de Utrechtse Stichting voor Lichamelijke Oefening. Drie 80-jarige leden van de vereniging blikten terug op de veranderingen die zij meemaakten in de stad en de buurten waarin ze woonden.

Het initiatief van de redactie van het Tijdschrift om de vormgeving te vernieuwen vond bij het bestuur een gunstig onthaal en werd gekoppeld aan een geleidelijke vernieuwing van de huisstijl van de vereniging.

Berichten vanuit het bestuur en commissies werden voortaan opgenomen in de rubriek Agenda en Berichten waarmee de vaste rubrieken Van de Bestuurstafel en Cultureel Erfgoed kwamen te vervallen. De rubriek Literatuursignalement werd voortgezet.

Gedurende 2007 is de redactie niet van samenstelling veranderd.

Jaarboek

Het Jaarboek 2007 werd samengesteld uit vijf artikelen over verschillende onderwerpen. De presentatie ervan vond plaats op zondag 25 november in Zalencentrum Trianon aan de Oudegracht. Mevrouw Ludgard Mutsaers, winnaar van de Witte Vlek 2007, hield een korte lezing over haar artikel 'Op de maat en in de pas. De populaire danscultuur in de stad Utrecht 1918-1940', waarna de voorzitter het eerste exemplaar aanbood aan de broers H. en J. Cornelissen. Beiden zijn nauw verbonden met de naast Trianon gevestigde dansschool Cornelissen.

Andere artikelen waren 'De route van de wijn' door Mariëlla Beukers, 'De auteur van "De verwoestinge van Bozra"' door G.R.W. Dibbets, 'Van kluisters wars en slavernij, de zinspreuk hier is: dood of vrij' door Edwin Maes, en 'Kunstenaars versus kunstliefenden' door Roman Koot. De kroniek over het jaar 2006 werd verzorgd door Ingrid en Simon den Daas.

Ledenvergaderingen en andere activiteiten

De voorjaarsledenvergadering vond plaats op donderdag 28 juni 2007 in de Sint-Antonius van Paduakerk aan de Kanaalstraat te Utrecht. Na de vergadering gaf de heer drs. C.H. Staal een korte inleiding over de glas-in-loodramen en de bouwgeschiedenis van deze gerestaureerde kerk. Met een hapje en een drankje konden de leden een korte rondleiding meemaken onder leiding van de spreker.

De najaarsledenvergadering werd gehouden op 15 november 2007 in het Bartholomeus Gasthuis aan de Lange Smeestraat in Utrecht. Na afloop van de vergadering gaf ds. Gerrit Krul een boeiende inleiding op de geschiedenis van het Bartholomeus Gasthuis, waarna de gelegenheid bestond om de prachtige gobelins in de regentenkamer te bezichtigen.

De Activiteitencommissie organiseerde vele lezingen en excursies, die uitstekend werden bezocht. Het Historisch Café werd maandelijks gehouden in het Zaadhuis van het Universiteitsmuseum, met uitzondering van de zomermaanden juli en augustus en bleef ook goed tot zeer goed bezocht.

De 22e Nicolaas van der Mondelezing - dinsdag 13 februari 2007 in de Pieterskerk te Utrecht - was gewijd aan het bouwkundige verleden van het gebouw van de voormalige rechtbank aan de Hamburgerstraat. De hoofdrol viel toe aan de Paulusabdij, die daar van 1050 tot 1580 heeft bestaan. Dit rijke bezit werd in de lezing gepresenteerd aan de hand van foto's, historische prenten en (reconstructie-) tekeningen. Ook was er aandacht voor de publiekspresentatie die het Utrechts Archief hier in zijn nieuwe onderkomen zal inrichten. Sprekers waren dr. K. (Kaj) van Vliet - historicus, hoofd van de afdeling archieven van Het Utrechts Archief - en drs. H. (Hein) Hundertmark - bouwhistoricus, adviseur van onder meer het Archeologisch en Bouwhistorisch Centrum. Beiden zijn actief betrokken bij het onderzoek, de verbouwing en de opzet van de vaste publiekspresentatie. Het Groot Evenement vond plaats op 12 mei 2007 en richtte zich op het gebied tussen Utrechtse Heuvelrug en Kromme Rijn. Een gebied, bekend door de reeks kastelen langs de Langbroeker Wetering en om zijn lange geschiedenis. De excursie was geheel volgeboekt.

Utrechts historische stadscollectie

Het afgelopen jaar heeft het bestuur ook de discussie over de Utrechtse historische stadscollectie nieuw leven ingeblazen. Het doel is om dit onderwerp opnieuw op de politieke agenda te krijgen. Oud-Utrecht betreurt het feit dat het grootste deel van de historische collectie van de stad Utrecht - welke over meerdere locaties is verdeeld - op dit moment nauwelijks toegankelijk is voor het publiek. De Vereniging stelt zich op het standpunt dat een stad als Utrecht met een behoorlijke, samenhangende visie en een daarop gestoeld beleid betreffende haar historische collectie aan de slag behoort te gaan. Twee bestuursleden hebben daarom gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de binnenstadsmusea, Het Utrechts Archief en Domplein 2013 om hun mening hierover te polsen. Het initiatief om te komen tot de ontwikkeling van een samenhangende visie van waaruit de Utrechtse museadirecties en andere belangrijke partners met elkaar tot een nieuw concept van tentoonstellen kunnen komen, wordt door de vertegenwoordigers van eerder genoemde instellingen als zeer positief ervaren. Het komende jaar worden de gesprekken voortgezet met de directies van de overige musea in de stad.

Commissie Cultureel Erfgoed

De Commissie Cultureel Erfgoed heeft zich de laatste maanden van 2007 bezonnen op haar werkwijze. Dit heeft geleid tot een beleidsplan dat door het bestuur nog bekrachtigd en ondersteund moet worden. Al eerder was op papier vastgelegd hoe de communicatie tussen bestuur en de CCE soepel kon verlopen. Belangrijk is dat de commissie zich zelfstandig kan ontplooiën.

De wens om proactief op ontwikkelingen in te spelen vergt bezinning op wat, hoe en hoeveel onderwerpen men kan aanpakken. Bij uitvoering wil de commissie aan het bestuur extra capaciteit (onder andere in de vorm van externe deskundigheid) vragen. Het beleidsplan komt in april 2008 op de agenda van het bestuur.

Belangrijk thema's zullen zijn:

- Vroegtijdige signalering, dat wil zeggen dat onderwerpen in een besluitvoorbereidende fase aangepakt worden. Zo kan ook het beste resultaat geboekt worden in relatie met het beschermen van cultureel erfgoed.

- Samenwerking met andere culturele organisaties krijgt meer aandacht.
- De inbreng van onderwerpen aangaande cultureel erfgoed en verzoeken om advies van de politiek en betrokken burgers wordt op dit moment reeds voorzichtig in praktijk gebracht. Daarbij is gewenst dat duidelijk wordt aangegeven wat er van de commissie wordt verwacht.
- Om de gewone burger voor te lichten over Oud-Utrecht en de werkzaamheden van de CCE zal de commissie een schriftelijke publicatie voorbereiden voor week- of maandbladen in 2008.

Lopende en afgehandelde zaken:

- De bemoeienis en bezwaarschriften van commissie en bestuur ten aanzien van het woonbotenbeleid hebben helaas geen effect gehad.
- Verzoeken rondom het schoolplein van de Kohnstammschool en het voorkomen van sloop en het redden van het secretariaatgebouw van de Jaarbeurs aan het Vredenburg zijn niet in behandeling genomen.
- Het Kleine wijk (complex I) Ondiep is ondanks een sterke lobby van de bewoners, Heemschut en Oud-Utrecht helaas niet behouden. Succes hiermee hebben we toch geboekt met de naamsbekendheid bij de politiek. Er zijn kortere lijnen afgesproken waardoor het makkelijker is voor de commissie om voortaan advies te vragen bij erfgoedbescherming.
- Aandacht voor de hovenierswoning van Mien aan de van Zijstweg.
- Veel energie is gaan zitten in het overleg met het POS en de NS rondom de beeldbepalende gevel van de Sijpesteynkade 2-23. Nr. 25 blijft staan als rijksmonument. De commissie probeert zich hard te maken de overige nog fraaie gevels te behouden en in te passen bij de nieuwbouw.
- De sloop van het radiodistributiehuisje aan de Menno van Coehoornstraat lijkt niet tegen te houden. Om de geschiedenis te behouden zal één van de commissieleden er bouwhistorisch onderzoek naar verrichten op een later tijdstip.
- Aandacht heeft ook het dreigende verdwijnen van de heemtuin bij het Centraal Museum.
- Er is eind 2007 flink aan de bel getrokken bij de belanghebbenden en uitvoerenden van de restauratie van de Leeuwenbergh, toen daar archeologische vondsten zeer snel afgebroken werden, om de voortgang van de verbouwing ten behoeve van de vervangende kleine zaal van Muziekcentrum Vredenburg niet te stagneren.
- Veel aandacht is er geweest met betrekking tot de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het Fort Vossegat op het terrein van de Kromhoutkazerne (eigendom defensie) is daar niet in opgenomen. Een van de commissieleden schreef al eerder (2006) een stukje '150 jaar openlucht zwemmen in Utrecht-Oost' waarin ook de geschiedenis van Fort Vossegat in wordt verhaald.
- Het debatplan rondom pleinen is achterhaald. Er zal een nieuw onderwerp in 2008 gezocht worden in samenwerking met de betreffende commissies.

Het Bestuur

Bestuur, redacties en commissies

De samenstelling van bestuur, redacties en commissies was in 2007 als volgt:

Bestuur

mr. J.J. Degenaar, voorzitter
drs. J.C.M. van Rooijen, penningmeester
mw. drs. J.T.N. Bartelink, secretaris (tot 28 juni 2007)
mw. C.A.M. van der Lee, secretaris (vanaf 28 juni 2007)
mw. drs. M.P. Beukers, PR-zaken
mw. drs. I. den Daas, clusters
mw. drs. M.E.G. Dirven, lid (tot 28 juni 2007)
mw. drs. A.H.M. Schoots-Timmerman, commissie cultureel erfgoed
mw. M.I.Y. Idsinga, notulen
mw. drs. J. Krijnen, adjunct-secretaris

Redactie Tijdschrift

drs. M.F.R.J. van Lieshout (eindredacteur)
prof. dr. L. J. Dorsman
mw. drs. M.C. van Oudheusden
mw. drs. J.C.M. Pennings
R.P.M. Rhoen
mw. drs. B. van Santen
dr. K. van Vliet
mw. drs. M.A. Vugts

Redactie Jaarboek

dr. P.D. 't Hart (voorzitter)
mw. drs. M.A. van der Eerden-Vonk
drs. R. Koot
drs. H.L.Ph. Leeuwenberg
dr. J. Renes
drs. J. van der Spek
drs. M.H. Stafleu

Activiteitencommissie

Jhr.drs. L.D.M.T. von Bönninghausen
P.J.M. Collard
W. Deijkers
J.K.L. van Laar
mw. P. Vlot-Werner
A. van der Wees

Commissie Cultureel Erfgoed

drs. F.H.J. Wensing (voorzitter)
J. van den Akker
H. Beugels
P. Donkersloot (contactpersoon Prov.Cie Heemschut)
M. de Graaf
mw. C. den Hartog (adviseur commissie)
K. van der Haven
ing. J.R. Hoogerland
J.A. Kocken

Cluster Nicolaas van der Monde-lezing

E.M. van den Berg
mw. drs. E.I. Jimkes-Verkade
mw. drs. A. Witvliet-van den Berg

Cluster Groot Evenement

mw. M.J. Barreveld-Hordijk
ing. M. Brand

Cluster website Oud-Utrecht

mw. drs. M.P. Beukers, J. Tirion

Cluster Fotografie

P.J.M. Collard, S.J. den Daas

Cluster losse en administratieve taken

mw. E. Bakker-Labordus
mw. J. van Beusichem
mw. J. Brakkee
mw. S. Brandligt
mw. E. O'Connor, C. Gosen
mw. J. Gosen-Berendse
mw. B. Kuperus-Moeys
mw. J.M. Lasseur
mw. L. van Loon

Vertegenwoordigingen

Stichting Utrechtse Kastelen: dr. R.E. de Bruin
Stichting Leerstoel Utrecht-Studies: mr. H.H.W. Kernkamp, mw. mr. E.S.C. Erkelens-Buttinger
Provinciale Commissie Utrecht van de Bond Heemschut: drs. F.H.J. Wensing
Utrechts Monumentenfonds: drs. C. van Buren
Stichting Utrechts Geveltekenfonds: mw. drs. S. Weide, L.G. Waterman

Bestuur SPOU

mr. H.H.W. Kernkamp (voorzitter)
L.P. Kok (penningmeester)
mw. drs. E.M. Dijkhuizen (directeur)
mw. drs. R. Efdée
dr. A.P.J. Miltenburg
drs. N.H.W. van Xanten

Stichting Steunfonds Oud-Utrecht

mr. J.J. Degenaar
drs. J.C.M. van Rooijen
drs. G.H. Abrahamse

Ledenadministratie & coördinatie bezorging jaarboeken

mw. M.P.B. Bosch-Everaerd

Agenda en berichten

Vereniging

Voorjaarsledenvergadering

De voorjaarsledenvergadering vindt plaats op *donderdag 26 juni* in Stadskaats Oudaen, Oudegracht 99 Utrecht, aanvang 19.30 uur. De stukken vindt u los bijgevoegd bij dit nummer. Na afloop is er de mogelijkheid deel te nemen aan een rondleiding door de brouwerij van Oudaen.

Historisch Café

Op *vrijdag 13 juni* is Monseigneur Jan de Kok te gast, auteur van het onlangs verschenen *Acht eeuwen Minderbroeders in Nederland*. Hij behandelt enkele thema's uit zijn onderzoek en met name de redenen waarom er juist van de geschiedenis van de Utrechtse minrebroeders zo weinig bekend is. Monseigneur De Kok, franciscaner minderbroeder en voormalig hoogleraar kerkgeschiedenis, was tot 2005 hulpbisschop van het Aartsbisdom Utrecht.

Het Historisch Café vindt plaats in Het Zaadhuis van het Universiteitsmuseum, ingang via de Eligenstraat 37c (vanaf de Lange Nieuwstraat de zevende deur aan de rechterkant). Aanvang 17.00 uur, toegang gratis.

Nijhoff-wandeling

Zondag 22 juni organiseert de activiteitencommissie een Nijhoff-wandeling. Niels Bokhove (gast spreker tijdens het Historisch Café van 14 maart) leidt de deelnemers rond langs plekken in Utrecht die betekenisvol zijn geweest voor de dichter Martinus Nijhoff. Tijdens de wandeling zal Boris van den Wijngaard fragmenten voordragen uit het gedicht *Awater* van Nijhoff.

Start om 14.00 uur bij Salon Saffier, Herenstraat 29 (poortje tussen 27 en 33). De lengte van de wandeling is 5 kilometer (met onderbrekingen). De kosten per deelnemer zijn €7,50.

Aanmelden voor de wandeling bij mevr. P. Vlot- Werner (030) 2202608, op woensdag 18 en donderdag 19 juni tussen 9.00 uur en 12.00 uur (niet per voicemail). Er kunnen maximaal 20 deelnemers meewandelen.

Lustrumviering

Dit jaar bestaat de Vereniging Oud-Utrecht 85 jaar. Een speciale lustrumcommissie is al druk bezig met de invulling van de feestelijkheden. De lustrumviering is vastgesteld op *zaterdag 25 oktober 2008*. Die dag staat in het teken van de kennismaking met een aantal minder bekende kerkgebouwen onder het motto *Onbekend maakt bemind*. Het jaar 2008 is tenslotte het Jaar van het Religieus Erfgoed.

Op de lustrumdag gaan de leden van Oud-Utrecht al wandelend en per bus langs onbekende religieuze plaatsen in de stad en de provincie Utrecht. Ter plaatse zullen toelichtingen worden gegeven en rondleidingen worden verzorgd door mensen die betrokken zijn bij het betreffende erfgoed en er zal ook muziek klinken. De dag wordt met een feestelijke samenkomst afgesloten.

Nadere informatie over het programma en te bezoeken (voormalige) religieuze locaties verschijnt in het oktobernummer van dit tijdschrift.

Andere organisaties

Expositie over Vredenburg

Nog tot *20 juni* is in Het Volksbuurtmuseum Wijk C de expositie *Vredenburg Plein Vol Verandering* te zien. Nadruk ligt op de verschillende functies van het plein vanaf 1850: marktplaats voor runderen, paarden en algemene waren, standplaats voor kermis en circus, centrum van horeca, cultuur (schouwburg, bioscopen) en economie (Jaarbeurs), opstapplaats voor diligences, trams en bussen. Ook is er aandacht voor de nieuwste geschiedenis en de toekomst van het nu zo onherbergzame plein. Een boekje, voor €3,50 verkrijgbaar in het museum, gaat ook in op de geschiedenis van Vredenburg vanaf de 12e eeuw.

Het Volksbuurtmuseum Wijk C, Waterstraat 27 (bij de Jacobikerkerk) is geopend op zondag en van dinsdag t/m vrijdag van 11 tot 17 uur, op de 1e zaterdag van de maand van 10 tot 15 uur. Toegang kost €1,50, houders van een Museumkaart of U-Pas betalen niets.

Lezing voormalige Paulusabdij

Op maandag 14 juli is er van 10.30 tot 14.00 uur een lezing door Kaj van Vliet met bezichting van de refter van de voormalige Paulusabdij. U kunt zich melden bij de ingang van Het Utrechts Archief aan de Hamburgerstraat (voormalige rechtbank). De lezing, in eerste instantie bedoeld voor de gidsen van Kerken Kijken Utrecht, is voor anderen bij te wonen na aanmelding via info@kerkenkijken.nl.

Zomeractiviteiten

Zie voor agenda en mogelijkheden: kerken kijken (www.kerkenkijken.nl), forten van de Hollandse Waterlinie bezoeken (www.hollandsewaterlinie.nl), architectuurwandelingen maken (www.aorta.nu), historisch wandelen (www.gildeutrecht.nl), religieus erfgoed bekijken (www.2008re.nl).

Colofon

Tweemaandelijks tijdschrift - 81e jaargang nr 3 / juni 2008 / ISSN 1380-7137

Deadline agenda nummer 4: 1 juli 2008

Een uitgave van de Vereniging Oud-Utrecht, vereniging tot beoefening en verspreiding van de kennis der geschiedenis alsmede het waken over het behoud van het cultureel erfgoed van stad en provincie Utrecht.

Losse nummers prijs: €2,50. Verkrijgbaar bij Het Utrechts Archief, Alexander Numankade 199, Broese Stadhuisbrug 5, Bruna Nachttegaalstraat 83 en RonDom, Damplein 9.

Redactie M. van Lieshout (eindredactie), L. Dorsman, M. van Oudheusden, J. Pennings, P. Rhoen, B. van Santen, K. van Vliet, J. Vroemen. **Redactieadres** Alexander Numankade 199, 3572 KW Utrecht, redactie.tijdschrift@oud-utrecht.nl

Bijdragen Sturen aan de redactie. Aanlevering via e-mail. Maximale omvang is 2.500 woorden incl. noten en literatuuropgave. Auteurs wordt gevraagd zich te houden aan de redactionele richtlijnen, verkrijgbaar via de redactie of in te zien op de website. Illustratiesuggesties zijn zeer welkom.

Ontwerp Jeroen Tirion [BNO], Utrecht **Druk** Roto Smeets Grafische Services

Vereniging oud-utrecht

Voorzitter J.J. Degenaar **Secretariaat** C.A.M. van der Lee - p/a Catharijneconvent - Postbus 8518, 3503 RM Utrecht / tel: (030) 233 09 72 of (030) 231 38 35 / fax: (030) 231 78 96 / secretariaat@oud-utrecht.nl

Ledenadministratie Postbus 575 520, Zoetermeer. U kunt zich opgeven door te schrijven naar Oud-Utrecht, Leiwater 67, 2715 BB Zoetermeer. Opzegging van het lidmaatschap dient schriftelijk te geschieden bij de ledenadministratie vóór 1 december. **Contributie** €25,- per jaar (huisgenootlidmaatschap: €10,- / jongeren tot 26 en U-pashouders: €15,- / bedrijven: €50,-).

BIJ WELKE NOTARIS VOELT U ZICH THUIS?

U kiest uw huis met uiterste zorg. Daar wilt u zich helemaal op uw gemak voelen. Alles moet bij u passen. De ligging, de uitstraling, de indeling en de mogelijkheden. En dan, na uitgebreid wikken en wegen, blijft er nog maar één keus over... De notaris! Niet zomaar een notaris, maar één waar de deur wijd voor u openstaat. Waar alles draait om persoonlijke aandacht en advies. Om zorgvuldigheid tot in het kleinste detail. Stap daarom gerust bij ons binnen. En voel u thuis.

Hermans Schuttevaer
notarissen

ALTIJD EEN OPEN HUIS.

Maliebaan 81, Utrecht, T. 030-233 66 99. www.hermans-schuttevaer.nl

data · paper · inspiration

Roto Smeets

De kracht in vellen offset!

Roto Smeets Grafiservices. Een bedrijf dat vecht voor de successen van zijn klanten. Of het nu gaat om vellen offset, pre-media, nabewerking, pre-distributie of distributie... Strong, sharp, safe & fast.

Grafiservices

Utrecht · T 030-282 28 22
Eindhoven · T 040-250 50 00
www.rsgrafiservices.nl

Verhuizen of toch verbouwen? Dat vraagt om een gratis waarde-indicatie..!

Verkoop: Verkopen van een woning is een specialistische aangelegenheid. ERA Makelaardij Utrecht is een actieve, scorende makelaar die dit op een succesvolle wijze voor u kan verzorgen.

Gratis aankoopadvies: Heeft u zelf een woning gevonden, neem ERA Makelaardij Utrecht dan mee als uw eigen makelaar voor één gratis begeleiding met advies. Uiteraard kunnen wij daarna ook het hele aankoopproces voor u begeleiden.

NVM Taxatierapport actietarief € 100,- + 1% (excl. btw) over de getaxeerde waarde, voor de juiste waarde op papier. Dit rapport wordt door alle financiële instellingen geaccepteerd.

Wilt u uw persoonlijke mogelijkheden bespreken, dan doen wij dat graag.
Dit gesprek kost u niets en levert waardevolle informatie op.
Bel voor een afspraak of lever onderstaande bon bij ons in.

Makelaardij Utrecht

Burgemeester Reigerstraat 65,
3581 KN Utrecht
Tel: 030 - 233 21 32

info@eramakelaardijutrecht.nl
www.EraMakelaardijUtrecht.nl

BON VOOR GRATIS WAARDE-INDICATIE / AANKOOPADVIES.

Naam:

Straat:

Postcode: Plaats:

Telefoon:

ERA verkoopt huizen!

ik heb altijd al
reclame willen maken

jeroen tiron, grafisch ontwerp - info@jeroentiron.nl

LEVEN IN UTRECHT 1850-1914

P.D. 'T HART, *Leven in Utrecht 1850-1914*. Groei naar een moderne stad.
348 blz., gebonden, geïllustreerd, ISBN 90-6550-888-0, €29,-.

Utrecht was in de negentiende eeuw bepaald geen gezapige en deftige rentenierstad, zoals vaak is beweerd. Er werd hard gewerkt aan de verbetering van de armenzorg, de volksgezondheid, de volkshuisvesting, de werkgelegenheid en de arbeidsomstandigheden. Het leven van de gewone Utrechters, die in dit boek centraal staan, werd een stuk aangenamer.

Een uitgave van Verloren. Zie www.verloren.nl.

Uw aannemer:

- flexibele organisatie***
- uitstekende prijs/kwaliteit verhouding***
- tevreden klanten bepalen ons succes***
- wij doen wat we zeggen***
- grote betrokkenheid bij klant en project***
- wij maken bouwen voor de opdrachtgever tot een feest***

Meer weten? Bezoek onze website www.vanzoelen.nl

aannemersbedrijf van Zoelen bv
Nevadadreef 58, Utrecht
tel 030 - 263 11 11

GRESNIGT & VAN KIPPERSLUIJS *Advocaten*

Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten is een advocatenkantoor met vestigingen in Utrecht, IJsselstein, Woerden en Deventer.

De juridische dienstverlening kenmerkt zich door een gedegen aanpak en een persoonlijke benadering. Op deze wijze is Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten al meer dan vijftig jaar met recht een goede partner.

Voor meer informatie: mr J.J. Degenaar, Biltstraat 97, Utrecht
(030 - 231 66 31) of www.gvk-advocaten.nl

Domtoren Utrecht

Dé historische locatie in Utrecht voor uw vergadering, huwelijksvoltrekking, receptie of feest. Met of zonder privé rondleiding. Overdag en s'avonds!

Voor meer informatie

RonDom
Domplein 9-10 (naast de Domtoren), 3512 JC
Utrecht, T (030) 233 30 36, F (030) 230 01 08,
email: rondom@ubt.nl, www.domtoren.nl

Kantooradres
Hooghiemstraplein 132
3514 AZ Utrecht

Correspondentie uitsluitend
Postbus 12062
3501 AB Utrecht

Mr J.C.V. Geenen

t 030-273 60 62
f 030-233 45 95
jcvgeenen@geenenbedrijfsjuristen.nl
www.geenenbedrijfsjuristen.nl

Onder meer:

- Het vervaardigen van contracten op diverse rechtsgebieden waaronder het vennootschaps- en ondernemingsrecht, het arbeidsrecht én huurrecht
- Het verlenen van advies én bijstand op deze rechtsgebieden
- Behandeling én overname van incasso's

BIJ KONINKLIJKE BESCHIKKING
HOFLEVERANCIER

TAILORS SINCE 1850

WILLEMARS

**EXCLUSIEVE
KLEDING
EN MODES**

MAATKLEDING

**OUDEGRACHT 118
UTRECHT
TEL. 030-231 01 74**

Het is tijd voor inspiratie.

De Rabobank heeft iets met kunst en cultuur. Eerlijk gezegd: we zijn er gek op. En onze smaak is al even breed als die van u. Popmuziek of klassiek, Cobra of impressionisme, vaandelzwaaien of klootschieten, het is ons allemaal even lief. Daarom krijgen heel veel verschillende evenementen onze steun. En u krijgt met de Europas van de Rabobank 50% korting bij meer dan 450 musea. Want we willen graag dat iederéén kan genieten van kunst en cultuur.

Het is tijd voor de Rabobank.

Rabobank